

ที่มา: <https://kingswritingblog.wordpress.com/2016/09/30/สังข์ทอง-ประวัติ/>

อำนาจกับการให้และการรับ: กรณีศึกษาบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง

Power of Giving and Receiving: A Case Study of Lakhorn Nork “Sang Thong”

กาญจนา วิชญापกรณ¹

Kanchana Witchayapakorn

E-mail: kanwith@hotmail.com

Received: January 14, 2020

Revised: April 16, 2020

Accepted: April 24, 2020

¹ รองศาสตราจารย์ ดร. ประจักษ์ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร
Associate Professor, Dr., Department of Thai Language, Faculty of Humanities,
Naresuan University.

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจของการให้กับการรับในบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ฉบับสมัยอยุธยาและฉบับพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โดยนำทฤษฎีอำนาจตามแนวคิดของแมกซ์ เวเบอร์ มิเชล ฟูกูต์ คาร์ล มาร์กซ์ และ อันโตนิโอ กรัมสกี มาปรับเป็นกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบความสัมพันธ์ของอำนาจกับการให้และการรับ 5 ด้าน คือ 1. อำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์กับการให้และการรับ: “การครอง อำนาจนา” ของความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ 2. อำนาจความรักกับการให้และการรับ: อำนาจมาตาธิปไตยในพื้นที่พิตาทิปไตย 3. อำนาจทรัพยากรกับการให้และการรับ: การเกื้อกูลผลประโยชน์ 4. สิทธิอำนาจกับการให้และการรับ: “การครอง อำนาจนา” โดยชอบธรรม 5. อำนาจเชิงบารมีกับการให้และการรับ: แรงบุญแห่งภพภูมิเทวา ลักษณะของการให้และการรับพบ 2 ลักษณะ คือ ลักษณะแรก การให้เมื่อมีการขอรับ ลักษณะที่สอง การให้โดยไม่มีการขอรับ อำนาจกับการให้และการรับ แสดงถึงการครอบครองอำนาจในพื้นที่ทางชนชั้น สถานภาพทางสังคมและเพศสภาพ ผู้ให้และผู้รับต่างมุ่งผลประโยชน์เป็นสำคัญ ดังนั้นบทบาทของผู้ให้และผู้รับจึงแทนที่สลับกันอยู่เสมอ อย่างไรก็ตาม อำนาจเชิงบารมีสิทธิอำนาจและอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างเกื้อหนุนการต่อรองทาง “การครองอำนาจนา” และกีดกันอำนาจมาตาธิปไตยมิให้มีพื้นที่ในอำนาจพิตาทิปไตย อำนาจกับการให้และการรับสัมพันธ์กันโดยเป็นเครือข่าย ในขณะที่วาทกรรมของการให้และการรับสามารถมีอยู่ได้เพราะอำนาจ การมีอยู่ในเชิงประจักษ์ของอำนาจก็ขึ้นอยู่กับ การให้และการรับด้วยเช่นกัน

คำสำคัญ: อำนาจ การให้ การรับ บทละครนอกเรื่องสังข์ทอง

Abstract

The purpose of this research was to analyze the power relation of giving and receiving in Lakhorn Nork “Sang Thong” in the Ayuthaya edition and King Rama II. The frameworks for the analysis were based on the theories of Max Weber, Michel Foucault, Karl Marx, and Antonio Gramsci. It was found that there were five aspects that determined the power relation of giving and receiving: 1. the power of the sacred

in relation to giving and receiving: the hegemony of the belief and the sacred, 2. the power of love in relation to giving and receiving: the matriarchal power in patriarchal space, 3. the power of resources in relation to giving and receiving: the beneficence of benefits, 4. the power of the rightful authority in relation to giving and receiving: the hegemonic power, and 5. the power of merit in relation to giving and receiving: the good karma of Thai Buddhism in Buddhist heaven. Consequently, there were two types of giving and receiving. The first one was the condition of giving presupposed by the receiving; one could only give when was asked for. The other one was the condition of giving without any receiving. The power and giving and receiving revealed the hegemony in terms of class, social role, and gender norms. Both the giver and the receiver needed to receive some benefits. Therefore, the role of the giver and the receiver was always interchangeable based on the position of benefits. However, the power of merit, the absolute and rightful authority, and the sacred were in support of the hegemony that limited the spatialization of matriarchal power in the patriarchal space. Moreover, the power and giving and receiving were related, while the discourse of giving and receiving was only possible within this field of power. The existence of such field could only be realized through the empirical practice of giving and receiving.

Keywords: power, giving, receiving, Lakhorn Nork “Sang Thong”

บทนำ

บทละครของไทยมีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา Na Nakhon (2002, p. 196, pp. 284 - 289) กล่าวว่า ในสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศการละครเจริญรุ่งเรืองมาก บทละครนอกครั้งสมัยอยุธยามีหลายเรื่อง เช่น เรื่องการเกษ คาวิ ไชยทัต พิกุลทอง นางมโนราห์ โหม่งป่า มณีพิชัย สังข์ทอง เป็นต้น แต่ได้สูญหายไปเกือบหมด ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ซึ่งถือว่าเป็นยุคทองของวรรณคดีโดย

เฉพาะอย่างยิ่งด้านการละครนั้น พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์ และโปรดให้ประชุมกวี เพื่อปรับแต่งแก้ไขบทละครให้ไพเราะ สำหรับละครนอกที่ราษฎรนิยมเล่นกันโดยใช้ผู้ชายล้วนนั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นใหม่เฉพาะตอน เพื่อให้ผู้หญิงของหลวงเล่น บทละครนอกในสมัยนี้รู้จักกันแพร่หลาย มีจำนวน 5 เรื่อง คือ ไชยเชษฐา สังข์ทอง ไกรทอง มณีพิชัย และคารวี

สังข์ทองถือได้ว่าเป็นวรรณคดีที่ได้รับความนิยมเรื่องหนึ่ง ดังเห็นได้จากการแปรรูป หรือการผลิตซ้ำหลากหลายฉบับมาเป็นเวลายาวนาน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (Vajirayana, n.d., preface) ทรงสันนิษฐานว่าเค้าเดิมเรื่องสังข์ทองเป็นนิทานชาดกอยู่ในปัญญาสชาดก ชื่อสุวรรณสังฆชาดก คนในภาคเหนือเชื่อว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องจริง การนำนิทานสังข์ทองมาแต่งเป็นบทละครนอกนั้น มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา แต่สูญหายไปเกือบหมด คงเหลือแต่ตอนพระสังข์ตีกลี เล่ม 3 บทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ฉบับพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มีจำนวน 9 ตอน โดยเริ่มตั้งแต่ตอนกำเนิดพระสังข์จนถึงตอนที่ 9 ท้าวยศวิมลตามพระสังข์

สังข์ทองฉบับต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ฉบับพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย นับว่าเป็นต้นฉบับที่ได้รับการผลิตซ้ำและการแปรรูปในหลายรูปแบบ ทั้งในรูปของบทเรียนทางวิชาการ ภาพยนตร์ การ์ตูนและละครโทรทัศน์

กรณีการแปรรูปวรรณคดีสังข์ทองเป็นแบบเรียนพบได้ ดังตัวอย่างเช่น Office of Basic Education Commission (2011, pp. 1 - 20) ได้นำบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ฉบับพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ตอนกำเนิดพระสังข์ บรรจุในหนังสือเรียนรายวิชาภาษาไทย ชุดภาษาเพื่อชีวิตวรรณคดีลำนำ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โดยมีการเรียบเรียงเนื้อหาขึ้นใหม่ให้เหมาะสมกับความสนใจของเด็ก ส่วนในระดับอุดมศึกษานั้น Mahavarakorn and Yenbuttra (2017) ได้ทำวิจัยเรื่องหนังสืออ่านประกอบบทละครนอกเรื่อง “สังข์ทอง” สำหรับนักศึกษาชาวจีน งานวิจัยนี้ เป็นการนำบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มาต่อยอดและบูรณาการกับการเรียนการสอนทักษะทางภาษา หลักภาษา การใช้ภาษาและวรรณคดี

สำหรับการนำบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ฉบับพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยมาผลิตซ้ำในรูปแบบสื่อ เพื่อให้ความบันเทิงอารมณ์นั้นมีหลากหลายรูปแบบ เช่น ในปี พ.ศ. 2560 บริษัทบรอดคาสท์ ไทย เทเลวิชั่น จำกัด ได้นำบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง มาสร้างเป็นการ์ตูนโทรทัศน์ นอกจากนี้ยังมีการแปรรูปเป็นหนังสือการ์ตูน เช่น สังข์ทอง (ฉบับการ์ตูน) ของ Chabang - bon (2005)

ใน พ.ศ. 2522 ได้มีการดัดแปลงเป็นภาพยนตร์ กำกับการแสดงโดย วินัย วรรณเสวก (Thai PBS, 2016) นอกจากนี้ยังมีการดัดแปลงเป็นละครโทรทัศน์หลายครั้ง โดยเฉพาะสถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 7 ได้สร้างและแพร่ภาพออกอากาศหลายครั้ง เช่น การแพร่ภาพออกอากาศในปี พ.ศ. 2524 ผลิตโดยบริษัทดาววิดีโอ จำกัด การแพร่ภาพออกอากาศในปี พ.ศ. 2551 ผลิตโดยบริษัทสามเศียร จำกัด และบริษัทดีต้าวิดีโอ โปรดักชั่น จำกัด และการแพร่ภาพออกอากาศในปี พ.ศ. 2561 - 2562 ซึ่งผลิตโดยบริษัทสามเศียร จำกัด และบริษัทดีต้าวิดีโอ โปรดักชั่น จำกัด เป็นต้น

ในแวดวงงานวิชาการนั้นได้มีนักวิชาการสนใจศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องสังข์ทองอย่างต่อเนื่อง และอย่างหลากหลายสาขาวิชา เช่น Anantasant (1972) ศึกษาเรื่องบทละครนอกสมัยอยุธยา Chatranatra (1975) ได้วิจัยเรื่อง พระราชนิพนธ์บทละครในรัชกาลที่ 2: การศึกษาเชิงวิจารณ์ Phalapiromya (1977) ศึกษาเรื่องการวิเคราะห์เรื่องสังข์ทอง Mahavarakorn (2004) วิจัยเรื่องการประรู่วรรณกรรมเรื่องสังข์ทอง Krumram (2011) ศึกษาการสร้างอารมณ์ขัน ในบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย Raod - art (2012) ศึกษาสัมพันธ์จากนิทานพื้นบ้านสู่การ์ตูนและละครจักร ๆ วงศ์ ๆ ทางโทรทัศน์: ศึกษากรณีนิทานเรื่องสังข์ทอง Naklai (2016) ศึกษาตัวละครอัปลักษณ์ในวรรณคดีไทย Panya and Vivattanaseth (2017) ศึกษาโวหารภาพพจน์ที่ปรากฏในบทละครนอกพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย Suwanpratest (2017) ศึกษาเรื่องสันนิษฐานนิทานที่เป็นต้นเค้าของนิทานเรื่องสังข์ทองของไทย และ Saeng-arunchalermsuk (2018) ศึกษาพระสังข์: การผจญภัยของวีรบุรุษ เป็นต้น

ในการสังเขปงานวิชาการดังกล่าวมาข้างต้นพบว่า บทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ฉบับสมัยอยุธยา และฉบับพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มักมีการนำมาศึกษาในมุมมองต่าง ๆ ทั้งใช้เป็นตัวบทหลักและตัวบทร่วม เมื่อพิจารณาการแปรรูปบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ทั้งในรูปแบบการ์ตูนลายลักษณ์ การ์ตูนละคร

โทรทัศน์ ละครโทรทัศน์และภาพยนตร์ พบว่า ปรากฏการณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความนิยมบทละครนอกเรื่องสังข์ทองตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันที่มีมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งทำให้สันนิษฐานได้ว่า เหตุที่บทละครนอกเรื่องสังข์ทองมีเนื้อหาและแก่นสาระที่ตรงตามตรึงใจของคนทุกยุคทุกสมัยนั้น อาจเป็นเพราะความโดดเด่นของอารมณ์ขัน ความงามทางวรรณศิลป์ และการแสดงถึงแก่นแท้แห่งธรรมชาติของมนุษย์ได้อย่างลึกซึ้ง

จากข้อสังเกตดังกล่าวมา และจากการอ่านบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ฉบับสมัยอยุธยาและฉบับพระราชนิพนธ์ ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ผู้วิจัยพบประเด็นใหม่ที่ที่น่าสนใจและยังไม่พบว่ามีการศึกษาไว้ คือ เรื่องอำนาจ ซึ่งพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้นิยามคำว่า “อำนาจ” ไว้ว่า

“สิทธิ เช่น มอบอำนาจ; อิทธิพลที่จะบังคับให้ผู้อื่นต้องยอมทำตาม ไม่ว่าจะด้วยความสมัครใจหรือไม่ หรือความสามารถบันดาลให้เป็นไปตามความประสงค์ เช่น อำนาจบังคับของกฎหมาย อำนาจบังคับบัญชา; ความสามารถหรือสิ่งที่สามารถทำหรือบันดาลให้เกิดสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ เช่น อำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย อำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์; กำลัง พลัง เช่น อำนาจจิต อำนาจฝ่ายสูง อำนาจฝ่ายต่ำ; ความรุนแรง เช่น ชอบใช้อำนาจ; การบังคับบัญชา เช่น อยู่ใต้อำนาจ; การบังคับ เช่น อำนาจศาล” (Royal Institute, 2003, 1371)

Duang - Wiset (n.d.) ได้สังเคราะห์ความคิดเรื่องอำนาจในมุมมองมานุษยวิทยาไว้ว่า อำนาจเป็นแนวโน้มของบุคคลที่ต้องการต่อต้านขัดขืนในสิ่งที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ในสังคม การใช้อำนาจครอบงำ เป็นรูปแบบปกติของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ คาร์ล มาร์กซ มองว่า อำนาจเป็นการกดขี่ข่มเหงและการฉกฉวยประโยชน์ของผู้ปกครองกับผู้อยู่ใต้ปกครอง

Wonglakorn (2018, pp. 137 - 138) กล่าวว่า การศึกษาเรื่องอำนาจทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มี 2 แนวคิด แนวคิดแรก มองว่าอำนาจมีเป้าหมายในตัวเอง (Built - In End) และอำนาจเกี่ยวข้องกับการถ่ายเทไปมาของอำนาจ (Reciprocity) เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้ให้และผู้รับ อันเป็นการกระทำเชิงเดียวที่ผู้ให้เป็นผู้กระทำ เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อผู้รับ แนวคิดที่สอง อำนาจไม่มีเป้าหมายในตนเอง (Separability from End) แนวคิดนี้ให้ความสำคัญกับอำนาจทางการเมือง อันเป็นอำนาจบังคับควบคุมเชิงสังคมของผู้มีอำนาจต่อผู้ถูกกระทำจากอำนาจนั้น ซึ่งจะกำหนดและปรับเปลี่ยนตามกติกาของสังคม

ความหมายและลักษณะของอำนาจดังกล่าวมาข้างต้นทำให้เห็นว่า การดำรงอยู่ได้ของอำนาจย่อมต้องมีทั้งผู้ใช้อำนาจและผู้อยู่ใต้อำนาจ อำนาจมีทั้งให้คุณและโทษแก่ผู้ใช้อำนาจและผู้ถูกใช้อำนาจ ดังตัวอย่างปรากฏในตัวละครนอกเรื่องสังข์ทอง ฉบับพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ในเหตุการณ์ที่ ท้าวสามนต์สั่งให้พระธิดาทิ้งเจ็ดเลือกคู่ครอง เพราะ

ท้าวคิดรำพึงถึงเวียงชัย	นานไปจะเป็นของเขารื้อน
เห็นจะไม่จริงยั่งยืน	ด้วยลูกเต้าแต่พื้นเป็นธิดา
จำจะปลุกฝังเสียยังแล้ว	ให้ลูกแก้วมีคู่เสนหา
ถ้าเขยใดดีมีปัญญา	จะยกพารามอบให้ครอบครอง

(Fine Arts Department, 2002a, p. 79)

เมื่อถือเป็นสมบัติและเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจชนิดอย่างหนึ่ง การมีบุตรชาย ซึ่งจะเป็นผู้ครองเมืองต่อจากตน แสดงถึงการดำรงอยู่ของวงศ์วานตน ความสัมพันธ์ทางอำนาจนี้สืบทอดกันโดยชนบประเพณี เมื่อไม่มีบุตรชาย การครองคู่ของบุตรสาวกับ “เขยดีมีปัญญา” จึงเป็นการรักษาวงศ์ตระกูลและอำนาจ ดังนั้นความสัมพันธ์ของบิดากับบุตรสาว บิดาจึงมีอำนาจในการสั่งการให้บุตรสาวเลือกคู่ครอง และในฐานะพ่อตานั้นย่อมมีสิทธิ์ตัดสินว่าจะยกเมืองให้เขยคนใดครอบครอง ความสัมพันธ์เชิงอำนาจนี้ บิดาและพ่อตาเป็นผู้สั่งและผู้เลือก ส่วนบุตรสาวและบุตรเขยเป็นผู้ถูกสั่งและผู้ถูกเลือก

ในเบื้องต้นพระธิดาทิ้งเจ็ดเป็นผู้รับ โดยปฏิบัติตามคำบัญชาของบิดา แต่เมื่อรจนาเลือกเงาะที่รูปอัปลักษณ์เป็นคู่ครอง ท้าวสามนต์กลับโกรธกริ้ว สั่งให้เนรเทศรจนา และเงาะไปอยู่กระท่อมปลายนา เหตุการณ์นี้แสดงว่า ท้าวสามนต์คือผู้ให้ ซึ่งมีอำนาจทั้งในฐานะบิดาและฐานะกษัตริย์ จึงสามารถให้คุณให้โทษแก่ผู้รับได้ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงต้องการวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจของการให้และการรับ ผ่านตัวละครนอกเรื่องสังข์ทอง เพื่อให้เข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมในตัวละครนอกเรื่องสังข์ทอง ได้กระจ่างยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นกรณีตัวอย่างในการเสนอมุมมองใหม่ในการศึกษาวรรณคดีแบบฉบับของไทยอีกทางหนึ่ง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจของการให้กับการรับในตัวละครนอกเรื่องสังข์ทอง

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รวบรวมข้อมูลบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ตอนพระสังข์ตีคลี ฉบับสมัยอยุธยา และบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ฉบับพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

เหตุที่เลือกตัวบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ตอนพระสังข์ตีคลี ฉบับสมัยอยุธยา และบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ฉบับพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยมาเป็นข้อมูล ก็เพราะรูปแบบและเนื้อหาของวรรณคดีสมัยอยุธยายังคงเป็นต้นแบบในการแต่งในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ดังที่ Chitchamnong, Ruengruglikit, and Sujjapan (1989, p. 23) กล่าวว่า “ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยยังมีการนำเอาเนื้อหาของวรรณคดีอยุธยามาแต่ง เพื่อเป็นการอนุรักษ์วรรณคดีเก่า...ทรงพระราชนิพนธ์โดยทรงแก้ไขจากฉบับอยุธยา” และเมื่อพิจารณาเนื้อความทั้งสองฉบับ พบว่ามีลักษณะใกล้เคียงกันมาก ทั้งนี้เพราะ “พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยได้ทรงดัดแปลงแก้ไขบางบท หรือได้ทรงยกมาในบทละครเรื่องสังข์ทองบทพระราชนิพนธ์หลายแห่ง” (Fine Arts Department, 2002b, preface) ดังนั้นสังคมในตัวบทจึงย่อมถือเป็นสังคมในบริบทเดียวกัน

2. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ตอนพระสังข์ตีคลี ฉบับสมัยอยุธยา และบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ฉบับพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และศึกษารอบแนวคิดทฤษฎีด้านอำนาจ

3. ชั้นวิเคราะห์ข้อมูล อำนาจกับการให้และการรับในบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ตอนพระสังข์ตีคลี ฉบับสมัยอยุธยา และบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ฉบับพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โดยวิเคราะห์จากอำนาจที่ปรากฏในตัวบทเท่านั้น

4. ชั้นสรุปอภิปรายผลในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านข้อมูลที่ใช้สำหรับวิเคราะห์อำนาจกับการให้และการรับ คือ บทละครนอกเรื่องสังข์ทองตอนพระสังข์ตีคลี ฉบับสมัยอยุธยา และบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ฉบับพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

2. ขอบเขตด้านกรอบแนวคิด ทฤษฎีอำนาจในมุมมองของแมกซ์ เวเบอร์ มิเชลล์ พูโกต์ คาร์ล มาร์กซ์ และอันโตนิโอ กรัมสซี

กรอบแนวคิดอำนาจนั้น แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) นักสังคมวิทยาชาวเยอรมันกล่าวว่า อำนาจเป็นโอกาสที่บุคคลหนึ่งหรือจำนวนหนึ่ง สามารถมีการกระทำร่วมกัน เพื่อให้บรรลุความตั้งใจส่วนตนได้ แม้จะถูกต่อต้านโดยบุคคลอื่น อำนาจรูปแบบนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานที่แตกต่างกันตามสภาพทางประวัติศาสตร์และทางโครงสร้างมนุษย์ไม่ได้แสวงหาอำนาจทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่อาจแสวงหาอำนาจเกียรติยศทางสังคมที่ติดมาพร้อมกับอำนาจนั้น ๆ ดังนั้น อำนาจในทัศนะของแมกซ์ เวเบอร์ จึงมีความสัมพันธ์ทางชนชั้นและสถานภาพทางสังคม อำนาจที่แมกซ์ เวเบอร์ กล่าวถึง คืออำนาจอันชอบธรรมซึ่งมีสามลักษณะคือ อำนาจตามจารีตประเพณี (Traditional Authority) อำนาจเชิงบารมี (Charismatic Authority) และอำนาจตามกฎหมายและความเป็นเหตุเป็นผล (Legal - Rational Authority) อำนาจทั้งสามประการนี้อาจผสมผสานกันไป (Coser, 2004, pp. 27 - 28)

Prachakul (2015, pp. 3 – 31) กล่าวว่า วาทกรรมของฟูโกต์ทำให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจความรู้ ความจริง และอุดมการณ์ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมสามารถก่อตัวและดำรงอยู่ได้ หรือบังคับใช้ได้ เพราะมีการผลิต การสะสม การเผยแพร่และการทำหน้าที่ของวาทกรรม วาทกรรมว่าด้วยความจริงซึ่งเป็นเพียงผลิตผลของอำนาจนั้น ทำให้มีการใช้อำนาจ มนุษย์ผลิตความจริงผ่านอำนาจและถูกบังคับให้ผลิตความจริงของอำนาจที่สังคมต้องการเพื่อให้สังคมดำรงอยู่ได้ นอกจากวาทกรรมเป็นเรื่องของภาษา คำพูดหรือการตีความแล้ว วาทกรรมยังเป็นเรื่องของอำนาจที่แสดงออกมาในรูปของ “ภาคปฏิบัติการจริงของวาทกรรมในสังคม” (Discourse Practices) หรือ “ปฏิบัติการเชิงอำนาจ” วาทกรรมนำไปสู่ความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรม อัตบุคคลเป็นภพมาয়াที่ประกอบสร้างด้วยเครือข่ายของอำนาจทางสังคมและวาทกรรม ฉะนั้น อัตบุคคลจึงเป็นเพียงการสวมบทบาทในตำแหน่งแห่งที่ต่าง ๆ ในเครือข่ายนั้น อำนาจสำหรับฟูโกต์นั้นไม่ใช่อำนาจแบบ “กดขี่” หรือ อำนาจแบบ “มอมเมา” แต่เป็นอำนาจที่ควบคุมผ่านการสร้างบรรทัดฐาน ความรู้กับอำนาจมีความสัมพันธ์กันในปริมนต์ของ “พื้นที่ส่วนตัว” วิธีการทำงานของอำนาจที่ปรากฏให้เห็นนั้น เกิดจากการเชื่อมโยงวาทกรรมเข้ากับ “วัตรปฏิบัติทางสังคม” อำนาจเป็นเหมือน “โครงสร้าง” อย่างหนึ่งที่มีคนอันหลากหลายเข้าไป “สวมบทบาท” เป็นผู้กระทำและผู้ถูกระทำสลับวนเวียนกันไป การผลิตวาทกรรมจะถูกควบคุม คัดสรรและจัดระบบภายใต้กฎเกณฑ์ชุดหนึ่ง ๆ

เพื่อให้วาทกรรมดังกล่าวดำรงความเหนือกว่า/ความเป็นเจ้าในสังคม ความสำเร็จของอำนาจอยู่ที่ความสามารถในการปกปิดอำพรางกลไกการทำงาน ซึ่งเป็นกฎเกณฑ์และจารีตปฏิบัติต่าง ๆ ในสังคม การครอบงำ/การครองอำนาจนำ/การครองความคิดจิตใจ (Hegemony) นั้น ต้องอาศัยสัญญาณซึ่งถูกนำมาใช้เพื่อให้สิ่งที่ปรากฏเป็นลักษณะเฉพาะบางประการกลายเป็นลักษณะทั่วไป หรือกลายเป็นตัวแทนของลักษณะทั่วไป

สำหรับอำนาจในแนวมาร์กซิสต์นั้น Boonkachorn (2010, pp. 105 - 108) ได้กล่าวว่า มาร์กซ์จำแนกโครงสร้างของสังคมเป็น 2 ระดับ ได้แก่ โครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure Base) และโครงสร้างส่วนบน (Superstructure) โครงสร้างพื้นฐานคือวิถีทางการผลิตหรือเศรษฐกิจ โครงสร้างส่วนบนคือรูปการณ์จิตสำนึกในลักษณะต่าง ๆ ได้แก่ กฎหมาย การเมือง การปกครอง ศาสนา จริยธรรมและสุนทรียศาสตร์ มาร์กซ์เรียกสิ่งเหล่านี้ว่าอุดมการณ์ (Ideology) ซึ่งเป็นตัวกำหนดอำนาจทางชนชั้น แนวคิดที่ครอบงำสังคมเป็นกระแสหลักคือ แนวคิด “การครองอำนาจนำ” (Hegemony) อุดมการณ์ เป็นผลผลิตของความสัมพันธ์ของสภาพสังคมในยุคสมัยหนึ่ง ๆ และเป็นปรากฏการณ์ที่ซับซ้อน อาจขัดแย้ง หรือตรงข้ามกับความเป็นจริง การวิเคราะห์อุดมการณ์ต้องวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของชนชั้นต่าง ๆ ในสังคมที่สัมพันธ์กับวิถีการผลิต ซึ่งถือเป็นปัจจัยพื้นฐาน (Mode of Production) หรือความคิดแบบเศรษฐกิจกำหนด (Economic Determinism/Economism) ซึ่งโครงสร้างพื้นฐานเป็นตัวกำหนดโครงสร้างส่วนบน

อันโตนิโอ กรัมสกี ชาวอิตาลีนั้น แม้จะได้รับอิทธิพลจากแนวคิดมาร์กซิสต์ แต่กรัมสกีไม่เห็นด้วยกับการมองว่าเศรษฐกิจกำหนดโครงสร้าง เพราะเป็นลักษณะของการมองสังคมที่หยุดนิ่งเกินไป กรัมสกีมุ่งวิเคราะห์โครงสร้างส่วนบนเป็นสำคัญ ในขณะที่นักมาร์กซิสต์รุ่นเก่าให้ความสำคัญกับการเมืองหรือรัฐเป็นสำคัญ กรัมสกีเห็นว่า ภาครัฐและประชาสังคมต่างมีการเชื่อมโยงกันตลอดเวลา ทั้งในด้านการยึดพื้นที่ ภาครัฐและประชาสังคมของรัฐ หรือส่วนประชาสังคม ความพยายามในการต่อสู้หรือการต่อรองกับรัฐอยู่ตลอดเวลา การเชื่อมโยงดังกล่าวนี้ กรัมสกีได้นำมาพัฒนาแนวคิดเรื่อง “การครองอำนาจนำ” (Hegemony) ซึ่งเป็นการใช้อำนาจของกลุ่มบุคคลหรือชนชั้นต่าง ๆ โดยผ่านกลไกต่าง ๆ เพื่อครอบครองความคิดและมีอำนาจนำเหนือกลุ่มบุคคลหรือชนชั้นอื่น ๆ ในสังคม กรัมสกีสนใจการเชื่อมโยงการเมืองกับวัฒนธรรม โดยมีความเห็นว่า ปฏิบัติการทางสังคมต้องมาจากความคิดความเข้าใจและแนวร่วมทาง

อุดมการณ์ที่ก่อตัวอย่างต่อเนื่องในชีวิตประจำวัน แนวคิดเรื่อง “การครองอำนาจนำ” ของกรัมซีเป็นการวิเคราะห์เพื่อเข้าถึงและเข้าใจอุดมการณ์ วัฒนธรรมที่ครอบงำชีวิตของคน โดยการใช้กลยุทธ์ต่าง ๆ ของ “การครองอำนาจนำ” ทั้งทางการเมืองและทางวัฒนธรรม มาสร้างความเห็นพ้องต้องกัน อันจะเป็นประโยชน์ในการจัดการและปกครอง เพื่อสร้างกลุ่มทางประวัติศาสตร์ การช่วงชิงพื้นที่ทางความคิดและการสร้างความยินยอมพร้อมใจ (Chaithong, 2010)

จากการสังเขปแนวคิดทฤษฎีเรื่องอำนาจดังกล่าวมาข้างต้นพบว่า อำนาจเป็นความสัมพันธ์ของคู่ตรงข้าม คือ ผู้ใช้อำนาจซึ่งเป็นผู้มีอำนาจและผู้ถูกใช้อำนาจคือผู้ตกอยู่ใต้อำนาจ นอกจากนี้อำนาจยังเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้และผู้รับ ดังนั้น อำนาจจึงมีความสัมพันธ์กับแนวคิดอื่น ๆ ทั้งเรื่องเศรษฐกิจ ชนชั้น สถานภาพ เพศสภาพ และสตรีนิยมในบทความวิจัยนี้ได้นำกรอบแนวคิดเรื่องอำนาจ มาปรับเป็นแนวคิดในการวิจัยความสัมพันธ์ของอำนาจกับการให้และการรับในตัวละครนอกเรื่องสังข์ทอง ตอนพระสังข์ตีกลี ฉบับสมัยอยุธยา และฉบับพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์อำนาจกับการให้และการรับในตัวละครนอกเรื่องสังข์ทอง ตอนพระสังข์ตีกลี ฉบับสมัยอยุธยา และบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ฉบับพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พบว่า อำนาจเกิดจากความสัมพันธ์ หรือปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่มบุคคล ระหว่างบุคคลและกลุ่มบุคคลกับอำนาจ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ การปฏิสัมพันธ์อยู่บนพื้นฐานของการแลกเปลี่ยนและการครอบงำของผู้มีอำนาจเหนือกว่า แต่อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์เชิงอำนาจของการให้และการรับ จะมีทั้งการครอบงำ การต่อต้านขัดขืนและแย่งชิงพื้นที่เพื่อครองอำนาจ โดยมีผลประโยชน์หรือเป้าหมายในการให้และการรับเป็นที่ตั้ง ซึ่งพบอำนาจกับการให้และการรับ 5 ด้าน คือ

1. อำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์กับการให้และการรับ: “การครองอำนาจนำ” ของความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์

“การครองอำนาจนำ” (Hegemony) หรืออำนาจนำในมุมมองของกรัมซีคือชุดความคิด (Ideological Domain) ที่คอยควบคุมให้ผู้อยู่ภายใต้อำนาจยินยอม หรือ

ยอมรับ เพื่อยู่ภายใต้การปกครองและการควบคุมของผู้มีอำนาจ ชุดความคิดของ “การครองอำนาจนำ” เป็นระบบความเชื่อที่กำกับและชี้แนะการประพฤติปฏิบัติตนของคนในสังคม นอกจากนี้ อำนาจนำยังมีการขัด - ประสาน (Articulation) ของผลประโยชน์ตอบแทนอีกด้วย

อำนาจดังกล่าวปรากฏทั้งในลักษณะของการให้โดยไม่มีการขอรับและการให้โดยมีการร้องขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สำหรับการขอรับพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นพบในลักษณะของการบวงสรวง เพื่อขอบุตรของท้าวยศวิมลกับเหล่ามเหสีและสนมกำนัล เพราะท้าวยศวิมลถูกเรียกร้องจาก “ราชภรรยาให้หาบุตร” (Fine Arts Department, 2002a, p. 7) ซึ่งแสดงว่าราชภรรยาผู้มีอำนาจการต่อรองกษัตริย์ในการมีบุตรชาย เพื่อการสืบสันตติวงศ์ตามประเพณีค่านิยมที่สืบทอดกันมา ท้าวยศวิมลหวั่นเกรงว่าราชภรรยาจะไม่พอใจ จึงทำพิธีบวงสรวงเพื่อขอรับพรจากเทวดา “พระเสื้อเมืองเรืองชัยช่วยเมตตาขอให้เกิดบุตรชายใจ (Fine Arts Department, 2002a, p. 8)

การบวงสรวงเพื่อขอบุตรของท้าวยศวิมลบรรลุผล เพราะเทวาล่วงรู้เจตนา ดังกล่าว และประกอบกับรู้ว่าตนจะหมดบุญในสวรรค์จึงให้พรตามขอ โดยจุติจากสวรรค์มาปฏิสนธิในครรภ์ของจันทิมาเหสีเอก เหตุการณ์นี้แสดงถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจของการให้กับการรับระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ กล่าวคือ ในขณะที่เทวดารับการบวงสรวงและให้พรตามที่ท้าวยศวิมลร้องขอ ท้าวยศวิมลจึงได้รับพรคือ ได้ไอรสตามความปรารถนา ขณะเดียวกันเทวดาก็ได้รับคุณประโยชน์จากการให้คือ มีโอกาสบำเพ็ญความดี “แสวงหาศีลทานการกุศล” (Fine Arts Department, 2002a, p. 9) เพื่อจะได้กำเนิดเป็นเทวดาอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งแสดงว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต้องการคงอำนาจในสถานะของเทวดาไว้เช่นกัน ความคิดนี้เป็นอำนาจความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ด้านการทำดีและทำชั่วที่มีสืบทอดกันมา

สำหรับการบำเพ็ญความดีของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ให้โดยไม่มีการร้องขอ แสดงจากรุกขเทวดาและพระอินทร์ รุกขเทวดาให้ความช่วยเหลือแก่จันทิมาเหสีเพราะ “สงสารนางจันทิมา เจ้ามาเหนื่อยยากลำบากกาย” (Fine Arts Department, 2002a, p. 22) รุกขเทวดาบันดาลให้ไก่ป่าคุ้ยเหยี่ยว เพื่อลงให้พระสังข์ออกจากหอยสังข์มาขับไก่ป่า เพราะต้องการช่วยให้จันทิมาเหสีรู้ว่า พระสังข์เป็นคนที่ซ่อนตัวในหอยสังข์ การให้ของ รุกขเทวดาเป็นการใช้อำนาจพิเศษ บันดาลให้แม่กับลูกได้พบกันและอยู่ด้วยกัน แต่อำนาจเคราะห์กรรมกำหนดให้แม่ลูกต้องพลัดพรากจากกันอีกครั้งหนึ่ง การช่วยเหลือ

ของรูกขเทวดานั้น นอกจากเป็นเพราะล่องรู้ชะตาของจันทวีและพระสังข์แล้ว รูกขเทวายังได้รับประโยชน์ด้วยเช่นกัน เพราะถือเป็นการบำเพ็ญเมตตา ซึ่งคือการเพิ่มพูนบารมีอีกทางหนึ่งด้วย

ส่วนอำนาจการให้ของพระอินทร์นั้น มุ่งคลี่คลายปัญหาของผู้ประกอบการที่ดี ซึ่งมักถือกำเนิดจากเทวดาพระอินทร์ให้โดยไม่มีการร้องขอ สัญญะนี้สื่อถึงวัฒนธรรมความเชื่อเรื่องอำนาจบารมีของคนดีและมีบุญว่าย่อมได้รับการช่วยเหลือจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ในครั้งแรกพระอินทร์ให้ความช่วยเหลือรจนา เพราะล่องรู้ว่ารจนาจะสิ้นชีวิตหากพระสังข์ไม่ยอมถอดรูปเงาะ พระอินทร์และเหล่าบริวารแปลงกายเป็นมนุษย์ ยกทัพมาทำท้าวสามนต์ตลิลีโดยพันทน์เมือง การทำตลิลีเป็นการบังคับพระสังข์โดยอ้อม เพื่อให้พระสังข์ถอดรูปและยอมออกมาตลิลี ในครั้งแรกท้าวสามนต์ให้หกเขยออกตลิลีแทนตน แต่หกเขยแพ้ พระอินทร์จึงกล่าวข่มขู่ท้าวสามนต์ว่า

ยังผิวลูกสาวน้อยนั้นอยู่ไหน จะแก้มือหรือไม่อย่างไรเล่า
อย่างลั่นปรารภขบเซา ไม่สู้เราแล้วหรือจะได้รบ

(Fine Arts Department, 2002a, p. 154)

ในการตลิลีพระอินทร์เหาะขึ้นอากาศเพื่อลวงให้พระสังข์เหาะตาม และพระอินทร์สร้างตลิลีแพ้พระสังข์ ทั้งนี้เพราะต้องการให้ทุกคนศรัทธาและยอมรับพระสังข์ ผลที่พระสังข์และรจนาได้รับโดยไม่ต้องร้องขอก็คือ ตัวละครทั้งสองได้คืนสถานภาพและตำแหน่งเดิม พระสังข์ได้รับความไว้วางใจ ความชื่นชมศรัทธาจากทุกคนและได้รับรางวัลจากท้าวสามนต์ โดยได้เป็นกษัตริย์ครองเมืองแทนท้าวสามนต์ ในขณะที่เดียวกันท้าวสามนต์ก็ได้รับความปลอดภัยและเมืองของตนไม่ต้องเป็นเมืองขึ้นของศัตรู

การให้ครั้งที่สองของพระอินทร์คือการช่วยเหลือเพื่อให้บุพการีและบุตรได้พบกัน จันทวีได้รับคืนตำแหน่งมเหสีเอก ส่วนพระสังข์ได้ครองเมืองยศวิมล พระอินทร์ใช้วิธีบังคับเพื่อให้ท้าวยศวิมลกลัว โดยบอกให้รู้ว่าตนเป็นใคร พร้อมทั้งข่มขู่จะเอาชีวิตท้าวยศวิมล หากไม่รับจันทวีและพระสังข์กลับเข้าเมืองภายในเจ็ดวัน “แม้นานเนินเกินวันสัญญา จะลงมาทุบตีให้ยับยับ” (Fine Arts Department, 2002a, p. 185) ท้าวยศวิมลเกรงกลัวอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์จึงยอมทำตาม

เหตุการณ์นี้แสดงถึงความเชื่อและความยำเกรงในอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ครอบครองวิถีคิด ตลอดจนวิธีการดำเนินชีวิต โดยผูกโยงกับค่านิยมและความเชื่อเรื่อง

การทำได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว หรือเรื่องเวรกรรม ดังผลที่จันทวีได้กลับคืนสถานภาพเดิม ส่วนพระสังข์ได้ครองทั้งเมืองสามนต์และเมืองยศวิมล

ความเชื่อที่แสดงจากการบวงสรวงเพื่อขอพรจากสิ่งศักดิ์ ความยำเกรง ในอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์และการใช้อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ในการให้ความช่วยเหลือของ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เหล่านี้ล้วนสื่อถึงการยอมรับอำนาจนี้อันถือเป็นปฏิบัติการใน “การครอง อำนาจนำ” ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์

2. อำนาจความรักกับการให้และการรับ: อำนาจมาตาธิปไตยในพื้นที่ ปิตาธิปไตย

แนวคิดปิตาธิปไตยคือแนวคิดชายเป็นใหญ่ ชายจึงมีอำนาจควบคุมหญิง ว่าควรเป็นอย่างไร เช่น หญิงต้องเป็นภรรยาและมารดาที่ดีตามกรอบที่สังคมกำหนด คือ มีหน้าที่ปรนนิบัติสามี ดูแลงานบ้านงานเรือนและอบรมเลี้ยงดูบุตร อำนาจปิตาธิปไตย ที่กำหนดความเป็นมารดาและภรรยา นับเป็นการสร้างอำนาจมาตาธิปไตยด้านบทบาท และความเป็นใหญ่ของหญิงในครอบครัว ทั้งในฐานะมารดาที่อบรมพุ่มพักบุตร และในฐานะแม่บ้านแม่เรือนที่ดีของสามี

อำนาจปิตาธิปไตยดังกล่าวนี้มีทั้งการให้และการรับในเชิงบวกและเชิงลบ การให้และการได้รับผลลบ พบในกรณีของจันทวีที่คลอດลูกเป็นหอยสังข์ กำเนิด อันผิดแผนกมนุษย์นี้ ทำให้ท้าวยศวิมลได้รับความอับอาย เมื่อความอับอายอยู่เหนือ ความรัก จึงทำให้จันทวีและหอยสังข์ต้องถูกเนรเทศไปอยู่ในที่ลำบากและกันดาร จันทวีจึงถูกควบคุมด้วยการลงโทษจากสามีซึ่งสื่อถึงการกดทับหญิงในพื้นที่อำนาจของ ปิตาธิปไตย

นอกจากนี้ ในหมู่หญิงยังแสดงถึงการช่วงชิงพื้นที่ของอำนาจมาตาธิปไตย ในพื้นที่ปิตาธิปไตยอีกด้วย โดยเฉพาะการสืบทอดบัลลังก์ของบุตรชาย ดังแสดงผ่าน จากจันทากับจันทวี เมื่อไทรทำนายว่า จันทวีจะให้กำเนิดบุตรชาย ซึ่งจะได้ครองเมือง ต่อจากท้าวยศวิมล ส่วนจันทาจะให้กำเนิดบุตรสาว คำนิยมนี้นี้แสดงถึงความสัมพันธ์ เชิงอำนาจของมารดากับบุตรชายประการหนึ่งว่า บุตรชายสามารถทำให้มารดาต่อรอง อำนาจกับบิดาได้ คำทำนายนี้ทำให้จันทาเกิดแรงริษยาประจวบกับความโลภ “ที่ไหนจะได้พระบุรี สาวศรีจะชวนกันยืมหัว (Fine Arts Department, 2002a, p. 11) จันทาต้องการแย่งชิงตำแหน่งมเหสีออกจากจันทวีเพื่อจะได้ครองอำนาจเกียรติยศและ ชื่อเสียง ดังนั้น จันทาจึงวางแผนกำจัดจันทวีและบุตรจันทาให้สิ้นบนไพรเพื่อเปลี่ยน

คำทำนายให้ร้ายแก่จันเทวีและบุตร อีกทั้งยังตัดสินบนเหล่าเสนาเพื่อให้ฆ่าจันเทวี แม้จะกำจัดแม่ลูกได้แล้ว แต่จันทายังไม่ได้ตำแหน่งมเหสีเอกและยังไม่ได้ครองเมือง จันทาจึงใช้อุบายโดยให้จันทีผู้เป็นธิดาทูลขอเมืองจากท้าวยศวิมล แต่ไม่สำเร็จ ท้าวยศวิมลโกรธและทำร้ายจันทา

ฉวยพระแสงพลันมีทันช้า จันทาลูกว้างเป็นสิงคสี

พระพาดฟันผิตติดทวาร บ้างล้มลูกคลุกกลุกลานทยานหนี

(Fine Arts Department, 2002a, pp. 30 - 31)

การหนีของจันทาจากการถูกสามีทำร้าย แสดงถึงอำนาจของปิตาธิปไตย ในการควบคุมมาตาธิปไตย จันทาทั้งเจ็บและอายเหล่านางกำนัล ฉะนั้นเพื่อให้ได้ ตำแหน่งมเหสีเอก จันทาจึงให้สินบนเฒ่าสุเมธาเพื่อทำเสน่ห์ให้ท้าวยศวิมลลุ่มหลงตนเอง ด้วยอำนาจความรักที่มีแรงมนตร์เสน่ห์เป็นตัวเร่งความปรารถนาทางเพศรส ท้าวยศวิมลหลงใหลจันทาจนแต่งตั้งจันทาเป็นมเหสีเอก จันทาจึงมีอำนาจจัดการเหนือ สตรีทั้งปวงสมความปรารถนา

เจ้าจงเป็นเอกมเหสี

แต่นั้สไปพิไม่ห้าม

ให้แก่โถมยงนงคราญ

ว่ากล่าวเอาตามอำเภอใจ

(Fine Arts Department, 2002a, p. 37)

มนตร์เสน่ห์คืออำนาจลึกลับเหนือธรรมชาติอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นกลไกเร่งรัด ความปรารถนาทางเพศรส การใช้มนตร์เสน่ห์ของจันทาแสดงถึงการขัดขึ้นอำนาจ ของปิตาธิปไตย เพื่อชักจูงและควบคุมให้ชายกระทำตามที่หญิงต้องการ เฒ่าสุเมธา และมนตร์เสน่ห์ถือเป็นกลไกอำนาจฝ่ายมาตาธิปไตยที่ขับเคลื่อนให้หญิงมีอำนาจเหนือชาย มนต์เสน่ห์ทำให้ท้าวยศวิมลลุ่มหลงและเชื่อคำยุยงของจันทา จนสั่งถ่วงน้ำ พระสังข์ เหตุการณ์นี้เป็นสัญญาณของการควบคุมอำนาจปิตาธิปไตย กล่าวคือพระสังข์ เป็นผู้ที่จะได้ครองเมืองต่อไป จันทาจึงเร่งลิดรอนอำนาจดังกล่าว โดยอาศัยช่วง ความอ่อนแอของท้าวยศวิมลที่ถูกมนต์เสน่ห์ครอบงำและพระสังข์ที่ยังเยาว์วัยจึงขาด พลังอำนาจในการต่อสู้ การกระทำนี้ถือเป็นการท้าทายอำนาจปิตาธิปไตย

พระอินทร์นับเป็นฝ่ายอำนาจปิตาธิปไตยที่ยังทรงพลังของ “การครองอำนาจนำ” ดังสื่อจากการที่พระอินทร์บังคับให้ท้าวยศวิมลออกตามหาภรรยาและบุตร พระอินทร์ ทำให้ท้าวยศวิมลกลัวอำนาจของพระองค์ แต่ในขณะเดียวกันความกลัวนั้นกลับเสริมสร้างความแข็งแกร่งของอำนาจปิตาธิปไตยคืนแก่ท้าวยศวิมล ดังเหตุการณ์ที่ท้าวยศวิมลโกรธ

จันทา ซึ่งพูดจากระทือกระเทียบ และเมื่อรู้ความจริงว่าจันทาทำเสน่ห์ให้ตนลุ่มหลง ท้าวศวมลจึงได้สวนจนได้ความจริง ท้าวศวมลจึงสั่งลงโทษประหารชีวิตจันทา เฒ่าสุเมธาและโหร ดังบทร้อยกรองในบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ตอนพระสังข์ตีคลี ฉบับสมัยอยุธยา ความว่า “จะข่าให้ม้วยบรรลัย ก้มหน้าไปเกิดอีจันทา จึงสั่งเสนา ทันทไธ เอาไปทำตามโทษา ทั้งโหรยาเฒ่าสุเมธา เอาไว้ที่หัวตะแลงแกง... สามวันให้มัน สำแดง แล้วเอาข้างแพงเสียให้ตาย” (Fine Arts Department, 2002b, p. 494) ฉะนั้น จึงเห็นได้ว่า การรับสินบนของโหรกับเฒ่าสุเมธาทำให้ได้รับผลลบลจนเสียชีวิตและ สูญโอกาส กษัตริย์สั่งลงโทษทุกคนได้เพราะมีอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์คำจูนพื้นที่ของ ปิตาธิปไตยอยู่ การประหารจันทา โหรและเฒ่าสุเมธาถือเป็นการลิดรอนและโค่นล้าง อำนาจของมาตาทิปไตย ไม่ให้มีโอกาสช่วงชิงพื้นที่ปิตาธิปไตยได้อีกต่อไป

การทำเสน่ห์ของจันทาอันเป็นการใช้อำนาจเหนือธรรมชาติ เพื่อให้ ท้าวศวมลลุ่มหลงและช่วงชิงการสั่งการแทนท้าวศวมล ในการเร่งกำจัดจันทา และพระสังข์นั้น ถือเป็นการต่อรองและการพยายามช่วงชิงพื้นที่การบัญชาการอันเป็น อำนาจหน้าที่ของชาย แต่ก็เป็นการต่อต้านอำนาจปิตาธิปไตยได้เพียงชั่วคราว

นอกจากนี้ อำนาจมาตาทิปไตยยังมาจากอำนาจความรักระหว่างบุพการีกับ บุตร ทั้งโดยสายเลือด ดังกรณีของพระสังข์กับจันทา และมาจากการอุปถัมภ์ ดังแสดง จากพระสังข์กับเฒ่าพันธุมนูญย์ ได้แก่ นาคและยักษ์ ท้าวภูงศซึ่งเป็นนาคนั้น แม้จะ รักและเมตตาพระสังข์เพียงใด แต่ก็ไม่สามารถอยู่ด้วยกันได้ เพราะ “พ่อไชรมิใช่เป็น มนุษย์ ถึงรักเจ้าเอาไว้ไม่ได้ด้วย” (Fine Arts Department, 2002a, p. 55) ท้าวภูงศ รู้แจ้งว่า มนุษย์กับนาคไม่สามารถอยู่ร่วมกันได้ แต่ด้วยความรักและเมตตา ท้าวภูงศ ได้เนรมิตสำเภาทอง เพื่อส่งพระสังข์ไปให้ยักษ์พันธุรัตซึ่งเป็นฝ่าย ได้อุปถัมภ์ พันธุรัต และเหล่าบริวารแปลงกายเป็นมนุษย์ เพื่อปิดบังชาติกำเนิดของพวกตน พันธุรัตรักและ เลี้ยงพระสังข์ในฐานะบุตร ความรักของพันธุรัตต่อพระสังข์นั้นมากมาย “ความรัก แสนสุดเสนหา ดังดวงหทัยนัยนา” (Fine Arts Department, 2002a, p. 61) แต่เมื่อ พระสังข์ทราบความจริงว่า พันธุรัตแม่บุญธรรมนั้นเป็นยักษ์ก็เริ่มหวั่นเกรง ประกอบกับ คิดถึงจันทาผู้เป็นมารดา พระสังข์จึงซบตัวในบ่อเงินกับบ่อทองและสวมใส่รูปเงาะกับ เกือกแก้วและถือไม้เท้าแล้วเหาะหนีพันธุรัต แม้เมื่อพันธุรัตตามไปทันและอ้อนวอนให้ พระสังข์ลงมาพบ “อย่านึกแค้นแกล้งเลยว่าเป็นยักษ์มาเกิดลูกรักอย่างเกรงขาม” (Fine Arts Department, 2002a, p. 75) แต่พระสังข์กลับบ่ายเบี่ยง ท้ายสุดนางพันธุรัต จึงเสียใจจนอกแตกตาย

จากความรักของท้าวอุกซัคซึ่งเป็นพยานาคและพันธุรัตซึ่งเป็นยักษ์ที่รัก พระสังข์เสมือนเป็นบุตรแท้ ๆ สื่อความหมายได้ว่า มนุษย์เห็นวามมนุษย์แปลกแยกจากตน ฉะนั้นมนุษย์กับอมนุษย์ย่อมไม่สามารถอยู่ร่วมกันได้ อำนาจ ความรักดังกล่าวนี้ทำให้อมนุษย์ตกอยู่ภายใต้อำนาจและเป็นรองมนุษย์ แม้อมนุษย์จะมอบความรักให้อย่างบริสุทธิ์ใจ แต่มนุษย์ก็ไม่ไว้วางใจที่จะอยู่ร่วมด้วย

พันธุรัตและจันทาเป็นสตรีเพศที่ต่างกระทำการเพื่อต้องการให้เป็นที่รัก แม้จะมุ่งประโยชน์ต่างกันก็ตาม จันทาให้สินบนและใช้มนตร์เสน่ห์ในการสร้างอำนาจความรัก เพื่อตนจะได้รับตำแหน่งและทรัพย์สินสมบัติอันเป็นแหล่งของอำนาจ พันธุรัตรักและยกย่องให้เกียรติพระสังข์ เพื่อให้ได้รับความรักและความวางใจในฐานะมารดา นั้นย่อมแสดงว่า พันธุรัตเชื่อในอำนาจมาตาธิปไตยว่าสามารถต่อรองและเหนี่ยวรั้งให้พระสังข์รักและอยู่กับตนตลอดไป แต่ในที่สุดทั้งจันทาและพันธุรัตก็ต้องพ่ายแพ้ต่อชายซึ่งเป็นฝ่ายของอำนาจปิตาธิปไตยในที่สุด

การครองเมืองของพันธุรัตก็แสดงถึงอำนาจมาตาธิปไตยในพื้นที่อำนาจของปิตาธิปไตยด้วยเช่นกัน เพราะโดยระบบปิตาธิปไตย การปกครองบ้านเมืองเป็นบทบาทหน้าที่ของชาย ซึ่งเป็นไปตามเพศสภาพที่กำหนดชนบประเพณี ในการสืบราชสมบัติ พันธุรัตและสามีไม่มีบุตร ฉะนั้นเมื่อสามีตายไปอำนาจการปกครองบ้านเมืองจึงสืบทอดมายังพันธุรัตผู้เป็นภรรยา แต่อย่างไรก็ตามความคิดว่าการครองเมืองเป็นเรื่องของผู้ชาย ยังคงควบคุมและครอบงำพันธุรัตอยู่ เพราะพันธุรัตรับพระสังข์เป็นบุตร นอกจากด้วยความรักเหมือนบุตรแล้ว ยังมีความปรารถนาให้พระสังข์ครองเมืองแทนตนอีกด้วย ดังคำที่กล่าวกับพระสังข์ว่า “พ่ออย่าได้กังขาราคี พระบุรีจะให้แก่ลูกยา” (Fine Arts Department, 2002a, p. 61) กรอบความคิดนี้มีการตอกย้ำและครอบงำจากอำนาจชาย ดังปรากฏจากท้าวอุกซัคซึ่งเป็นผู้ครองบาดาลอยู่ ได้เขียนสารถึงพันธุรัตในความตอนหนึ่งว่า “เป็นหญิงครองเมืองมณฑล เสนีร์พลจะเดียดฉันท” (Fine Arts Department, 2002a, p. 58)

3. อำนาจทรัพยากรกับการให้และการรับ: การเกื้อกูลผลประโยชน์

อำนาจทรัพยากรมี 2 ลักษณะ ลักษณะที่หนึ่งคืออำนาจทรัพยากรด้านวัตถุ ได้แก่ ทรัพย์สินสมบัติสิ่งของ ลักษณะที่สอง อำนาจทรัพยากรด้านความรู้ ความสามารถ และความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ยักษ์พันธุรัตมีทรัพยากรทั้งสองลักษณะ คือสมบัติบ้านเมืองและความรู้ด้านเวทมนตร์ พันธุรัตยกเมืองให้พระสังข์ครอบครองในฐานะบุตร

“แม่มอบให้พระสังข์ ทั้งวังเวียง ใครทู่มเกลียงจงเขี่ยนฆ่าตี” (Fine Arts Department, 2002Aa, p. 61) อันเป็นการแสดงความรักของแม่อย่างจริงใจ จึงทำให้ได้รับความรักจากพระสังข์ แม้ว่าพระสังข์จะหลบหนี พันธูรตก็ยังรัก พร้อมทั้งยกสมบัติคือของวิเศษและเวทมนตร์ซึ่งเป็นความรู้ความสามารถให้แก่พระสังข์

อันรูปเงาะไม้เท้าเกือกแก้ว แม่ประสิทธิ์ให้แล้วดั่งปรารณา

ยังมนต์บทหนึ่งของมารดา ชื่อว่ามหาจินดามนต์

(Fine Arts Department, 2002a, p. 75)

พันธูรตให้ของวิเศษและมนตร์วิเศษแก่พระสังข์ ด้วยหวังเพียงให้พระสังข์ยอมรับและกลับมาหาตน พระสังข์ยอมรับของวิเศษและเวทมนตร์ แต่พระสังข์ไม่ยอมรับการขอร้องของพันธูรตที่ให้พระสังข์ลงจากเขามาหาตน การให้ของพันธูรตจึงไม่ได้รับการยอมรับ เพราะพระสังข์หวาดหวั่นว่า พันธูรตจะไม่ยอมให้ตนไป ผลที่พันธูรตได้รับในที่สุดคือ ความตาย ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าฝ่ายหนึ่งตกอยู่ในอำนาจความรักของมารดาที่มีต่อบุตรบุญธรรมประดุจบุตรแท้ ๆ ของตน รักอย่างหวังพึ่งพา รักในฐานะผู้ให้ เพียงหวังได้รับความรักและความปลอดภัย เป็นที่พึ่งยามแก่เฒ่า ในขณะที่ฝ่ายหนึ่งก็รักและสำนึกในพระคุณ แต่ด้วยต่างเผ่าพันธุ์ แม่บุญธรรมเป็นเผ่าพันธุ์อันตรายที่กินเนื้อมนุษย์ พระสังข์จึงเกิดความระแวง จนไม่อาจให้ได้ตามคำขอร้องของพันธูรต การกระทำของพระสังข์นับเป็นการหยิบยื่นความตายให้แก่พันธูรต โดยอ้อม เหตุการณ์นี้กล่าวได้ว่า ท้ายที่สุดอำนาจความรักทำให้มารดาธิปไตยต้องอยู่ในการควบคุมของอำนาจธิปไตย ขณะที่พันธูรตเป็นฝ่ายสูญเสียทั้งพระสังข์และชีวิตของตน แต่พระสังข์กลับเป็นผู้ได้รับผลประโยชน์ ทั้งสิ่งของ เวทมนตร์และบ้านเมือง

พลติการณ์ของจันทากับโหรและเฒ่าสุเมธาก็เป็นการแสดงถึงอำนาจทรัพยากรกับการให้และการรับ จันทาในฐานะผู้ให้ที่มีสถานภาพสูงกว่า จึงทำให้ผู้รับยำเกรงและหวังได้พึ่งพาอำนาจบาปนี้ นอกจากนี้ จันทายังมีทรัพย์สินสมบัติในการต่อรองเพื่อให้ได้สิ่งที่ต้องการและนำมาสู่อำนาจในที่สุด ส่วนโหรและเฒ่าสุเมธามีอำนาจในการให้และการรับ เพราะเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถและความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เฒ่าสุเมธามีความรู้ความสามารถด้านการทำนาย ส่วนโหรเชี่ยวชาญด้านการทำนายดวงชะตา ความเชี่ยวชาญนี้ทำให้โหรมีอำนาจทั้งการรับและการให้ อำนาจคำทำนายส่งผลให้โหรได้รับเงินทอง

มั่นคงภูมิรับกลับความ
ถ้าถูกแก้ไขนางจันทา

ทองคำสามซึ่งจะคืนไป
เงินตราห้าซึ่งนั้นจะได้

(Fine Arts Department, 2002a, p. 11)

เมื่อได้รับสินบน โหระจึงใช้อำนาจความรู้ความเชี่ยวชาญ โดยกลับทำนายให้ร้ายแก่จันทาเทวีนเหสีเอกกับกุมารในร่างหอยสังข์ คำทำนายนี้ให้คุณแก่จันทาพระสนม อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจันทาสามารถกำจัดจันทาเทวีกับบุตรได้แล้ว แต่จันทายังไม่ได้รับตำแหน่งเหสีเอกตามที่หวัง จึงให้เงินทองและสินบนเป็นรางวัลแก่เฒ่าสุเมธา ซึ่ง “เต็มใจเห็นจะได้รางวัล” (Fine Arts Department, 2002a, p. 31) เฒ่าสุเมธาได้รับเงินทองเป็นรางวัลจากความสามารถทางด้านการใช้เวทมนตร์คาถาจนทำให้ท้าวศุภพิมลหลงใหลจันทา ดังนั้น ทั้งโหระและเฒ่าสุเมธาจึงทำให้จันทาได้ตำแหน่งเกียรติยศตามที่ปรารถนา ความสำเร็จนี้แสดงถึงอำนาจความรู้ความสามารถนั้นให้การสนับสนุนและเสริมสร้างอำนาจมาตาธิปไตยแก่จันทาได้ต่อรองอำนาจปิตาธิปไตย

4. สิทธิอำนาจกับการให้และการรับ: “การครองอำนาจนำ” โดยชอบธรรม

สิทธิอำนาจนี้เป็นอำนาจโดยตำแหน่งที่สืบทอดตามประเพณี ซึ่งถือเป็นอำนาจอันชอบธรรมที่มีสิทธิในการให้และการรับทั้งคุณและโทษ ในบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง กษัตริย์เป็นผู้มีสิทธิอำนาจดังกล่าว ดังปรากฏในพฤติกรรมของท้าวศุภพิมลและท้าวสามนต์

ท้าวศุภพิมลเชื่อคำทำนายของโหระว่า จันทาเทวีคลอดบุตรเป็นหอยสังข์นั้นจะทำให้บ้านเมืองเกิดทุกข์เข็ญ จึงลงโทษโดยเนรเทศจันทาเทวีและหอยสังข์จากวังจันทาเชื่อว่าที่ได้รับผลเช่นนี้ เพราะเป็นเวรกรรม เมื่ออำนาจตามสิทธิ ผนวกกับอำนาจความรักจากมนตร์เสน่ห์ “ขุนช้องต้องมนต์ของจันทาเจ้าว่าถูกทุกอย่างจริงแล้ว” (Fine Arts Department, 2002a, p. 53) ท้าวศุภพิมลขาดสติ จึงสั่งให้ลงโทษภรรยาและบุตร แต่เมื่อมีสติรู้ตัว ได้ใคร่ครวญว่าอะไรผิดอะไรถูกก็สั่งลงโทษผู้ที่ทำให้จันทาและพระสังข์เดือดร้อน ครั้นเมื่อท้าวศุภพิมลพึงใจก็จะให้รางวัล ดังตอนที่รับจันทาเข้าวัง ท้าวศุภพิมลตระหนักในบุญคุณของตายายผู้ให้ที่อยู่อาศัยแก่ภรรยาตน “แกมีความชอบเป็นนักหนา แกเลี้ยงนางไว้ ไม่มรณา” (Fine Arts Department, 2002a, p. 500) จึงให้รางวัล ได้แก่ เสื้อผ้า เขียนหมาก ขัน เงินและข้าทาสบริวาร แก่ตายาย พร้อมทั้งแต่งตั้งให้เป็นนายบ้านใหญ่ “แต่บรรดาพวกเหล่าชาวไพร่ ประกาศให้ร้องเรียกคุณยายตา” (Fine Arts Department, 2002a, p. 197) ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า ตายาย

ให้ที่พักพิงแก่แม่เหสีและโอรสของกษัตริย์ จึงได้รับรางวัล ทั้งเงินทองสิ่งของและตำแหน่ง เกียรติยศทางสังคมที่สูงขึ้น การได้รับรางวัลได้เลื่อนฐานะและความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้นทำให้ตายายปลาบปลื้มปิติ “ที่นี่กูไม่เสียใจ กูได้เงินทองเป็นนักรบ มิสัยที่ที่เลี้ยงนางมา” (Fine Arts Department, 2002b, p. 500) การให้และการรับดังกล่าว เป็นการให้โดยที่ตายายไม่ได้ร้องขอ แต่มาจากการทำความดีความชอบแก่เจ้านาย

ท้าวสามนต์มีอำนาจอันชอบธรรมที่สามารถให้คุณและโทษกับผู้ให้และผู้รับ ดังเหตุการณ์ที่ท้าวสามนต์สั่งให้บุตรสาวเลือกคู่ ซึ่งดูเหมือนเปิดโอกาสให้บุตรสาวเลือกคู่ตามความพึงใจ เข้าทำนอง “ปลุกเรือนตามใจผู้อยู่” แต่เมื่อรจนานเลือกเงาะเป็นคู่ครอง ท้าวสามนต์กลับโกรธและบริภาษรจนานว่า “มารักเงาะทุรพลคนอุบาทว์ ทุตช่วงชั่วชาติประหลาดเหลือ” (Fine Arts Department, 2002a, p. 95) อำนาจศักดิ์ศรีและความอับอายทำให้ท้าวสามนต์ ลงโทษรจนานและเงาะ โดยให้เนรเทศไปอยู่กระโจมที่ปลายนา ซึ่งเป็นการลดฐานะตำแหน่งและความเป็นอยู่ให้ต่ำลง อำนาจความเกลียดชังเงาะเพราะอัปลักษณ์ ไร้ชาติตระกูลนั้น ส่งผลให้ท้าวสามนต์ถึงขั้นบังคับให้เจ็ดเขยหาปลาและเนื้อ ด้วยมีเจตนาร้ายต่อเงาะ คือ “พาลฆ่าเสียให้ได้เลย” (Fine Arts Department, 2002a, p. 112) โดยคาดหวังตายหากหาปลาและเนื้อได้ไม่ครบตามจำนวนที่ต้องการ แต่เงาะก็ไม่เกรงกลัว เมื่อหาปลาและเนื้อได้ เงาะกลับเยาะเย้ยหยกเขยกับพ่อตา อย่างไรก็ตาม ท้าวสามนต์ต้องกลายเป็นผู้ขอรับความช่วยเหลือจากเงาะ เพราะไม่ต้องการตกเป็นเมืองขึ้นของข้าศึก ฉะนั้นเมื่อหยกเขยแพ้การตีคลี ท้าวสามนต์จึงจำใจให้มณฑาไปขอร้องให้เงาะยอมตีคลี เพื่อปกป้องบ้านเมืองและจ่ายยอมให้เครื่องทรง “คิดเสียดายของรักของกู จนอยู่จำใจต้องให้มัน” (Fine Arts Department, 2002a, p. 163) แต่เมื่อประจักษ์ความจริงว่า รูปลักษณ์แท้จริงของเงาะ “ทุรพล” นั้นงดงาม อีกทั้งชาติตระกูลเป็นลูกกษัตริย์จึงมีฐานะทัดเทียมกัน “ลูกเขยกูผู้ดีมีสันทาน เป็นเผ่าพงศ์วงศ์วานกษัตรา” (Fine Arts Department, 2002a, p. 167) ท้าวสามนต์จึงเลิกเกลียดชัง พร้อมทั้งสัญญาว่าหากพระสังข์ตีคลีชนะ “พ่อจะมอบบุรีให้ครอบครอง” (Fine Arts Department, 2002a, p. 167) กล่าวได้ว่า รูปร่างอันงดงามและความสามารถของพระสังข์เป็นอำนาจที่ทำให้ได้รับความรักความโปรดปราน และได้เป็นกษัตริย์ครอบครองเมืองสามนต์

5. อำนาจเชิงบารมีกับการให้และการรับ: แรงบุญแห่งภพภูมิเทวาบารมี หมายถึง “คุณความดีที่ได้บำเพ็ญมา คุณสมบัติที่ทำให้ยิ่งใหญ่” (Royal

Institute, 2003, 652) แมกซ์เวเบอร์กล่าวถึงอำนาจเชิงบารมีว่า เป็นลักษณะพิเศษของบุคคลที่พิเศษกว่าบุคคลทั่วไป มีทั้งความสามารถและมีอำนาจพิเศษเหนือธรรมชาติ (Gerth, & Mills, 1958, as cited in Pooyongyuth, n.d., 4) ตัวละครพระสังข์เป็นภาพแทนของผู้มีอำนาจเชิงบารมี เพราะภพภูมิเดิมของพระสังข์คือเทพที่ “กำเนิดผิดพันคนทั้งหลาย” เพราะรับการบวงสรวงของท้าวศวิลล จึงจุติจากสวรรค์ลงมาเกิดเป็นบุตรชาย โดยกำบังกายในรูปหอยสังข์ การให้ของเทพมีเจตนารมณ์แท้จริง เพื่อรับผลบุญในการสั่งสมบารมี “ลงไปเกิดในมนุษยสา แสวงหาศีลทานการกุศล” (Fine Arts Department, 2002a, p. 9) นอกจากนี้ รูปลักษณะของพระสังข์ยังงดงามเกินมนุษย์ ดังที่รจนาขมว่า “งามจริงยิ่งมนุษย์ในได้หล้า ดูดั่งเทวาบวรสวรรค์” (Fine Arts Department, 2002a, p. 104) อำนาจความงามนี้ทำให้รจนาหลงรักท้าวสามนต์และมณฑา รวมทั้งประชาชนก็ภาคภูมิใจ ในบารมีด้านรูปลักษณะและความสามารถของพระสังข์เช่นกัน ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าอำนาจดังกล่าวทำให้พระสังข์ได้รับความรักและการยอมรับจากคนทั่วไป

อำนาจพิเศษของมหาจินดามนต์ ซึ่งพระสังข์ได้รับมอบจากพันธุรัตน์นั้น ยังเป็นบารมีที่สร้างอำนาจการให้และการรับแก่พระสังข์ ความรู้ความสามารถพิเศษนี้ทำให้พระสังข์ในรูปเงาะ สามารถต่อสู้กับสิทธิอำนาจของท้าวสามนต์ได้ ประการสำคัญรูปลักษณะและความสามารถดังกล่าวถือเป็นอำนาจพิเศษเหนือมนุษย์ทั่วไป ดังที่ทกเขยและบริวาร “ต่างก้มกราบหมอบยอบกาย บ่าวนายนิกคะเนว่าเทวา” (Fine Arts Department, 2002a, p. 117) อำนาจพิเศษและรูปลักษณะจัดเป็นอำนาจเชิงบารมีที่เหนือมนุษย์ จึงได้รับการเคารพนบจากทกเขยที่เชื่อว่า ผู้ที่ตนเห็นนั้นเป็นเทวดาอารักษ์ นอกจากนี้ พระสังข์ยังได้ครอบครองทรัพย์ากรธรรมชาติ คือปลาและเนื้ออันเป็นสิ่งที่ทกเขยต้องการ แต่ไม่สามารถหาได้ ดังนั้น จึงจำเป็นขอรับจากเทวาพระสังข์ในฐานะผู้ให้จึงมีอำนาจต่อรองบุตรเขยของกษัตริย์ โดยการขอแลกเปลี่ยนปลาจุมูกและใบหูของทกเขยกับปลาและเนื้อ

นอกจากนี้ พระสังข์ยังมีอิทธิฤทธิ์ที่เหนือมนุษย์ คือการเหาะเหินเดินอากาศได้ทั้งในรูปเงาะที่มีเกือกแก้วและไม้เท้าทองที่ทำให้ “แผลงฤทธิ์เหาะเหินเดินฟ้า” (Fine Arts Department, 2002a, p. 116) และขณะติดลี้กับพระอินทร์เมื่อพระอินทร์เหาะขึ้นไป “พระสังข์ไม่พริ่นครันคร้าม เหาะตามติดพันกระชั้นชิด” (Fine Arts Department, 2002a, p. 177) ความสามารถที่พิเศษเหนือมนุษย์นี้ส่งผล

ให้พระสังข์ได้รับความชื่นชม รวมทั้งความศรัทธาจากชนทุกชั้น จากชนชั้นกษัตริย์ ถึงสามัญชน อีกทั้งยังได้รับทรัพย์สินสมบัติและได้ครองเมือง อำนาจที่พระสังข์ได้รับถือเป็นสิทธิอำนาจอันชอบธรรมนั่นเอง สัญญะนี้สื่อความถึง “การครองอำนาจนา” ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งในพื้นที่ของสวรรค์และโลกมนุษย์ แม้ว่าพระสังข์จะกำบังกายในรูปของหอยสังข์หรือเงาะ แต่ด้วยบุญบารมีจึงไม่มีเภทภัยใดทำลายได้เพราะ “เทวารักษ์” ฉะนั้นถึงแม้ว่าเสนาจะหุบตีแทงฟันด้วยอาวุธต่าง ๆ หรือใช้ช้างแทงก็ไม่สามารถทำอันตรายได้ แม้เมื่อถูกจับถ่วงน้ำ พญานาคและยักษ์ค้าชูอุปถัมภ์ ในบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ตอนพระสังข์ติดลิ ฉบัปสมัยอยุธยา พระสังข์ไม่มีลูกคลี จึงตั้งจิตอธิษฐานถึงท้าวฤๅษณ์พ่อบุญธรรมเพื่อขอลูกคลี ด้วยอำนาจกระแสนิจิต “พระยานาคาคลาดแคล้วเข้าไปหา ได้ลูกคลีทองละองตา แทรกพสุธาขึ้นไปพลัน” (Fine Arts Department, 2002b, p. 482) เหตุการณ์เหล่านี้ล้วนสื่อถึงอำนาจเชิงบารมีทั้งสิ้น

พระสังข์มีสิ่งที่เหนือและพิเศษกว่าคนทั่วไป ทั้งด้านอิทธิฤทธิ์ รูปลักษณ์ ความรู้ความสามารถพิเศษและพันธุภูมิที่เกิดจากเทวดา ซึ่งมีเจตนาแท้จริงในการจุติมาปฏิสนธิในครรภ์ของจันทวี คือมุ่งประโยชน์ในการบำเพ็ญบารมี อันถือเป็นการประกอบคุณความดีความงามทางศีลธรรมและจริยธรรม นัยยะของเหตุการณ์นี้แสดงถึงการต้องการชำระอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และความเชื่อในเรื่องบุญกรรมทั้งในพื้นที่ของสวรรค์และโลกมนุษย์ โดยมีเหล่าทวยเทพ ได้แก่ เทพารักษ์ พระอินทร์ รวมทั้งอมมนุษย์คือนาคและยักษ์ เป็นพันธมิตรและผู้ช่วยเหลือในการยึดครองอำนาจดังกล่าว

สรุปผลการวิจัย

อำนาจกับการให้และการรับทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ อำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อำนาจความรัก อำนาจทรัพยากร สิทธิอำนาจและอำนาจเชิงบารมี ได้แสดงผ่านลักษณะของการให้และการรับใน 2 ลักษณะ คือ ลักษณะแรก การให้เมื่อมีการขอรับ ลักษณะที่สอง การให้โดยไม่มีการขอรับ กรณีมีผู้ให้เมื่อมีผู้ขอนั้น ผู้ให้มีอำนาจเหนือกว่าผู้รับ ซึ่งได้แก่ อำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่อยู่เหนือกว่าอำนาจมนุษย์ ดังเช่น การบวงสรวงขอบุตรของท้าว ยศวิมลกับบรรดาเหล่ามเหสีและสนม การตั้งจิตอธิษฐานของเงาะเพื่อขอให้เทพสำแดงปาฏิหาริย์ให้รจนา “เห็นรูปสุวรรณอยู่ชั้นใน” หรือผู้ให้ทรัพยากรที่อีกฝ่ายหนึ่งไม่มี แต่จำเป็นต้องมี ดังนั้น ผู้ขอจึงเป็นรองผู้ให้ ดังกรณีกษัตริย์ขอปลาและเนื้อจากพระสังข์

ส่วนการให้โดยไม่ต้องมีผู้ขอรับ เป็นการให้ความช่วยเหลือคนดีที่ถูกกระทำ เพื่อให้พ้นเคราะห์กรรม ผู้มีบทบาทสำคัญในการให้คือผู้มีอำนาจศักดิ์สิทธิ์ ผู้ถูกกระทำ มักจะไม่ตอบโต้ต่ออำนาจ ด้วยเชื่อว่าเป็นเรื่องของบุญกรรม ดังแสดงผ่านจันเทวี และรจนา จันเทวีถูกจันทากระทำ จันทาเป็นผู้บัญชาการในการให้ร้ายจันเทวี จนจันเทวี ต้องถูกถอดตำแหน่งจากมเหสีเอกและใช้ชีวิตเนกเช่นไพร่สามัญชนที่มีฐานะยากจน ซึ่งจันเทวีเห็นว่าเป็นเพราะเวรกรรม “มีกรรมจำจาก พระบาทแล้ว นองแก้วหาขัดขึ้นไม่” (Fine Arts Department, 2002a, p. 18) ส่วนรจนาถูกเนรเทศจากวังและใช้ชีวิตเยี่ยงสามัญชน ด้วยการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเพื่อยังชีพ รจนาจำยอมเพราะเชื่อว่าเป็น เรื่องของเวรกรรมเช่นกัน ดังที่กล่าวกับมณฑาว่า “กรรมของลูกจะขอลา พระแม่อย่า ทุกข์ทนหม่นไหม้” (Fine Arts Department, 2002a, p. 99) เคราะห์กรรมของรจนา เกิดขึ้นเพราะเงาะไม่ยอมถอดรูป พระอินทร์และรุกขเทวาช่วยให้ตัวละครหญิงทั้งสอง พ้นเคราะห์กรรม และพบกับความสุขในที่สุด ซึ่งนอกจากเป็นการตอกย้ำในอำนาจของ สิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้ว ยังแสดงถึงความเชื่อเรื่องเคราะห์กรรมอีกด้วย

การให้โดยผู้รับไม่ได้ร้องขอจากผู้มีสิทธิอำนาจอันชอบธรรม ดังที่ตายายได้ รับรางวัล เพราะประกอบคุณงามความดี ตามครรลองค่านิยมของสังคม โดยเฉพาะการ อุปถัมภ์คำชูเชื่อพระวงศ์ด้วยใจบริสุทธิ์และไม่หวังผลตอบแทน ดังนั้น ตายายจึงตกอยู่ใต้อำนาจความกลัวโทษทัณฑ์จากกษัตริย์ เนื่องจากทั้งสองได้รับเลืงอุปการะจันเทวี กับพระสังข์ซึ่งถูกกษัตริย์สั่งเนรเทศมา

เสนาท่านมาแต่ในเมือง	ราวเรื่องเขารู้อยู่สิ้น
เรามาเลืงดูให้อยู่กิน	สืบสาวเอาสิ้นจะถึงใคร

(Fine Arts Department, 2002a, p. 39)

รางวัลที่ตายายได้รับเพราะได้ทำความดีความชอบนั้น แสดงถึงอำนาจในการ ตัดสินใจว่าเป็นของกษัตริย์เพียงผู้เดียว อย่างไรก็ตาม ยังมีการให้การรับในเชิงกดขี่ ข่มขู่ บังคับของผู้มีสิทธิอำนาจอันชอบธรรมและจากอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อาทิเช่น ท้าวสามนต์ใช้อำนาจอันชอบธรรมออกคำสั่งให้เจ็ดเขยหาปลาและเนื้อ เจ็ดเขยต้องยอม กระทำตามคำบัญชา เนื่องจากสถานภาพของบุตรเขยย่อมเป็นรองกษัตริย์ผู้มีอำนาจสูงสุด หรือพระอินทร์ใช้อำนาจที่เหนือธรรมชาติและเหนือมนุษย์ ข่มขู่ให้ท้าวยศวิมลกลัว ความกลัวของท้าวยศวิมล นอกจากเป็นความเกรงกลัวอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้ว ยังกลัวตาย จึงเร่งตามหาจันเทวีกับพระสังข์ตามที่พระอินทร์กำหนดไว้ เพื่อไม่ให้ตน ต้องได้รับโทษทัณฑ์

การให้และการรับรางวัลสินบนแก่ผู้มีความรู้ความสามารถเพื่อช่วงชิงอำนาจ ตำแหน่งเกียรติยศจากผู้ถือครองอยู่ การให้กับการรับเช่นนี้เป็นอำนาจเชิงลบต่อผู้ถูกระทำ เช่น จันทวีและพระสังข์ที่ถูกกระทำจากจันทาตัวละครหญิง ฝ่ายปฏิบัติ จันทาจ้างโจร เพื่อทำนายให้ร้ายจันทวีที่คลอดบุตรเป็นหอยสังข์ จันทาติดสินบนเสนา ให้ฆ่าจันทวีเมื่อครั้งถูกเนรเทศออกจากวัง เพราะไม่ต้องการให้บุตรของจันทวีได้ครอบครองเมือง หรือจันทาให้อามิสสินจ้างหมอเสน่ห์เพื่อช่วงชิงตำแหน่งมเหสีเอก ทั้งโจรและเฒ่าสุเมธาเต็มใจใช้ความรู้ความสามารถในการตอบสนองอำนาจที่จันทาต้องการได้ครอบครองก็เพื่อประโยชน์ที่ทั้งสองจะได้รับ คือทรัพย์สินเงินทอง

นอกจากนี้ อำนาจการให้และการรับทั้ง 5 ด้าน ยังมีความสัมพันธ์กัน โดยต่างมุ่งผลประโยชน์ตอบแทน โดยเฉพาะอำนาจด้านทรัพยากรนั้นนับเป็นอำนาจสำคัญที่เป็นแรงขับเคลื่อนและเป็นความสัมพันธ์กับอำนาจอื่น ๆ กล่าวคือ “การครองอำนาจนำ” ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น ความเชื่อด้านการบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้บันดาลให้มีบุตรชาย เพื่อจะได้มีผู้สืบสกุล รักษาสมบัติและปกครองบ้านเมือง สมบัติและบ้านเมืองถือเป็นอำนาจทรัพยากร อำนาจความรัก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความปรารถนาในเพศรสที่จันทาใช้ต่อรองท้าววยศวิมลนั้น ก็เพราะจันทาต้องการได้ครอบครองสมบัติเช่นกัน สิทธิอำนาจที่ท้าวสามนต์บัญชาให้บุตรสาวทั้งเจ็ดเลือกคู่ครอง ก็เพื่อจะได้เลือกเขยที่ตีปกครองสมบัติบ้านเมือง ซึ่งถือเป็นการรักษาทรัพยากรไว้และอำนาจเชิงบารมี ดังปรากฏในกรณีของพระสังข์ก็เป็นอำนาจต่อรองให้พระสังข์ได้รับทรัพย์สมบัติและได้ครองเมืองสามนต์เช่นกัน ดังนั้น อำนาจต่าง ๆ จึงมีความสัมพันธ์และเกี่ยวพันซึ่งกันและกัน

อภิปรายผลการวิจัย

จากข้อสรุปดังกล่าวมาข้างต้นทำให้เห็นปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่สื่อในตัวบทละครนอกเรื่องสังข์ทองว่า อำนาจกับการให้และการรับนั้นแสดงถึงการครอบครองอำนาจในพื้นที่ทางชนชั้น สถานภาพทางสังคมและเพศสภาพ อำนาจของผู้ให้คือ “การครองอำนาจนำ” ผู้ให้มักมีสถานภาพทางสังคมที่สูงกว่าผู้อยู่ใต้อำนาจด้วยชนบความเชื่อที่สืบทอดต่อ ๆ กันมา แต่อย่างไรก็ตาม ยังมีกรณีที่มีผู้ให้มีสถานภาพทางสังคมต่ำกว่าผู้ขอ ดังในกรณีของตಾಯายที่ให้จันทวีได้อยู่อาศัย จันทวีเป็นหลักในการหาเลี้ยงครอบครัว สภาพดังกล่าวของจันทวีเป็นผลจากการถูกลดทอนสถานภาพเมื่อไม่มีสมบัติ ญาติมิตรและที่อยู่อาศัย จันทวีจึงจำต้องใช้แรงงานเยี่ยงสามัญชนทั่วไป

เพื่อประคองชีวิตตนเองและบุตรให้อยู่รอด แต่เมื่อความจริงกระจ่าง จันเทวีก็ได้รับตำแหน่งและเกียรติยศเช่นเดิม เหตุการณ์นี้สื่อถึงการคลงกันชั่วคราวของชนชั้นสูงกับชนชั้นสามัญชนซึ่งเป็นผู้ใช้แรงงาน และยังสื่อถึงความเชื่อด้านวิบากกรรมอีกด้วย

ประเด็นที่น่าสนใจคือความซับซ้อนของอำนาจที่ผู้ให้และผู้ขอต่างมุ่งได้รับ นั่นคืออำนาจผลประโยชน์ ดังนั้น ความสัมพันธ์เชิงอำนาจนี้ จึงมีการเปลี่ยนแปลงไปตามผลประโยชน์ กล่าวคือ บทบาทของผู้ให้และผู้รับจะแทนที่สลับกัน ไปมา ดังอำนาจการให้และการรับของจันทาที่อยู่บนฐานของความรู้ความสามารถของโหร ในเบื้องต้นจันทาให้ทรัพย์สินเงินทองเป็นสินบนแก่โหร โหรจึงเป็นผู้รับ เพราะจะได้ความมั่งคั่งในทางกลับกันโหรได้ให้คำทำนายที่เป็นคุณประโยชน์กับจันทา จันทาจึงเป็นผู้รับผลประโยชน์คือ ได้เป็นมเหสีเอกซึ่งมีอำนาจเหนือหญิงในวังทั้งปวง อำนาจของจันทาแสดงถึงบทบาทของเพศสตรีที่มีอำนาจการปกครองเหลื่อมล้ำไปตามลำดับชั้น

การให้และการรับเป็นการต่อรองอำนาจระหว่างกัน ซึ่งตอกย้ำถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจว่ามีการขัดแย้งต่อสู้ แต่อย่างไรก็ตาม อำนาจของทรัพยากรทำให้อีกฝ่ายหนึ่งได้เปรียบมีอำนาจเรียกร้องตามความต้องการ ข้อสังเกตนี้พบได้อย่างชัดเจนในเหตุการณ์ตอนท้าวสามนต์ให้ลูกเขยหาปลาและเนื้อ พระสังข์อ้างสิทธิ์ความเป็นเจ้าของปลา “จะลอบลัก ดักปลาของข้าหรือ” (Fine Arts Department, 2002a, p. 118) หรือ “มาลอบลักไล่เนื้อเปื้อปลา ช่มเหงเราเจ้าป่าพนาสี” (Fine Arts Department, 2002a, p. 133) เมื่อหกเขยเอ่ยขอปลา “เทวาลัยปลาไว้มากมาย ข้าขอไปถวายพอรอดตัว” (Fine Arts Department, 2002a, p. 118) พระสังข์จึงมีอำนาจในการให้และการรับ “แต่ได้มาขอแล้วก็จำให้ เราไซ้จะขอมั่งดังประสงค์” (Fine Arts Department, 2002a, p. 118) หกเขยเป็นรอง เพราะหากไม่ได้ปลาและเนื้อจะถูกลงโทษ ถึงชีวิต จึงต้องยอมให้พระสังข์ตัดปลายจมูกและใบหูเพื่อแลกกับปลาและเนื้อ นอกจากนี้ยังแสดงถึงปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมด้านความเชื่อ ว่า ทุกสิ่งในธรรมชาติล้วนมีเจ้าของ คือเทพารักษ์รักษาอยู่ ดังที่ Khler - thong (2015, pp. 40 - 41) กล่าวว่า “ธรรมชาติในสมัยโบราณไม่ใช่ของฟรีที่ไม่มีเจ้าของ แต่ทุกสิ่งล้วนมี “ผี” สิงสถิตรักษาอยู่ ไม่ว่าจะเป็นเทพอารักษ์ เจ้าแม่เจ้าพ่อ ดังนั้น เมื่อจะหยิบยืมขอใช้สิ่งใดในธรรมชาติจึงต้องมีการบอกกล่าวเช่นสังวैया และแบ่งปันให้กับเจ้าของตัวจริง” ดังปรากฏในกรณีพระสังข์ซึ่งหกเขยเข้าใจว่าเป็นเทพอารักษ์ ได้กล่าวขอของแลกเปลี่ยนกับการให้ปลาและเนื้อแก่หกเขย “แม้มิยอมให้ไม่ได้เลย ผิดวิสัยสังวैयाเทว” (Fine Arts Department, 2002a, p. 134)

เมื่อเงาะสามารถหาปลาและเนื้อให้ท้าวสามนต์ได้ตามคำสั่งแล้ว เงาะได้แสดง ที่ทำเยาะเย้ยหยกเขย พร้อมทั้งเลียนแบบกิริยาท่าทางของท้าวสามนต์ซึ่งเป็นชนชั้น กษัตริย์ “เห็นพ่อตาทำไรก็ทำมั่ง...แกล้งปัดหัวผัวพี่สาวของเมียไป” (Fine Arts Department, 2002a, p. 129) เหตุการณ์นี้แม้จะเป็นชนบของละครนอกที่มุ่งเน้น ความขบขัน แต่ในมุมมองของความสัมพันธ์เชิงอำนาจกล่าวได้ว่า เงาะที่มีความเป็นอยู่ อย่างไพร่ได้ขัดขึ้น โตตอบและไม่ยอมรับอำนาจของชนชั้นสูง

ด้านเพศสภาพก็แสดงถึงการช่วงชิงอำนาจเกียรติยศความเป็นใหญ่ของหญิง ในพื้นที่ของปัตตาธิปไตย ด้วยการใช้นิรนัยของจินตนาการกระตุ้นความปรารถนา ทางเพศรส เพื่อควบคุมท้าวศรีวิมลให้กระทำตามที่จินตนาการ จินตนาที่มีอำนาจ ต่อรองทั้งการให้และการรับจากความรู้ความสามารถของโหรและหมอเสน่ห์เฒ่าสุเมธา อันถือเป็นกลไกของการค้ำจุนอำนาจในการควบคุมท้าวศรีวิมลให้ตกอยู่ใต้อำนาจของตน ดังเห็นได้จากการที่ท้าวศรีวิมลยอมเลื่อนฐานะตำแหน่งให้จินตนา ได้เป็นอัศวมเหสี ตำแหน่งนี้มีอำนาจเหนือหญิงทั้งปวงในเมืองยศวิมล แต่ท้ายสุดจินตนาต้องถูกประหาร การถูกประหารสื่อถึงความพ่ายแพ้ของอำนาจมาตาธิปไตยให้กับอำนาจปัตตาธิปไตย และยังแสดงว่า อำนาจมาตาธิปไตยต่อต้านอำนาจปัตตาธิปไตยได้เพียงชั่วคราว นอกจาก สังคมในตัวตนนี้ได้แสดงถึงวัฒนธรรมความเชื่อเรื่องเวรกรรม และทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่วแล้ว ยังสื่อถึง “การครองอำนาจนา” ของปัตตาธิปไตยที่กดทับอำนาจหญิงไว้ ด้วยปทัสถาน ด้านค่านิยมทางการปกครองในชนบของชายเป็นใหญ่ ลักษณะการปฏิบัติการของ อำนาจเช่นนี้สอดคล้องกับแนวคิดของฟูโกต์ในเรื่องปฏิบัติการทางวาทกรรมว่าจะมีทั้ง การประสาน การปะทะ การต่อสู้แย่งชิงพื้นที่ การบูรณาการ และการขจัดวาทกรรม อำนาจออกจากพื้นที่เดิม ซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการครอบครองปริณพทล (Pilannowad, 2011)

ข้อค้นพบอีกประการหนึ่งคือ “การครองอำนาจนา” ของอำนาจต่าง ๆ ที่มี เป้าหมายเดียวกัน อำนาจต่าง ๆ จึงย่อมต้องเป็นเครือข่ายกัน อำนาจต่าง ๆ ได้แก่ อำนาจเชิงบารมี สิทธิอำนาจและอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ล้วนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยมีปทัสถานทางค่านิยมและความเชื่อครอบงำบุคคลให้ดำเนินตามข้อค้นพบนี้สื่อผ่าน พระสังข์ตัวละครเอกชายที่ได้เป็นกษัตริย์ครองเมืองถึง 3 เมือง พระสังข์เป็นกษัตริย์ เมืองยศวิมลตามประเพณีการสืบทอดทางสายเลือด ที่บุตรชายเป็นผู้สืบสันตติวงศ์ “ใครเกิดบุตรชายใจ เวียงชัยจะให้แก่ลูกรัก” (Fine Arts Department, 2002a, p. 8)

ส่วนที่ได้เป็นกษัตริย์เมืองสามนต์ของพ่อตา เพราะได้รับรางวัลจากความสามารถในการป้องกันเมือง การได้ครอบครองเมืองของพันรุตน์นั้น เพราะเป็นบุตรบุญธรรมของพันรุตซึ่งเป็นผู้มีหน้าที่ต้อง “ครองเมืองมณฑล” อันเป็นบทบาทหน้าที่ของชาย จึงนับว่าผิดชนบประเพณี อาจไม่ได้รับการยอมรับในระบบของปิตาธิปไตย ฉะนั้น เมื่อได้อุปการะพระสังข์ พันรุตจึงยินยอมมอบเมืองให้พระสังข์ครอง ตำแหน่งกษัตริย์นี้ได้รับจากอำนาจความรักความเสน่หา จากการสังเคราะห์นี้แสดงให้เห็นว่าอำนาจเชิงบารมีสัมพันธ์กับอำนาจอันชอบธรรม ดังแสดงในเหตุการณ์เมื่อพันรุตสิ้นชีวิต พระสังข์แสดงสิทธิอำนาจ อันชอบธรรมในฐานะกษัตริย์โดยสั่งเสนายักษ์ว่า “ท่านจงเชิญศพพระมารดา คืนไปพาราของเรา” (Fine Arts Department, 2002a, p. 77)

อำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์อุปถัมภ์คำจุนอำนาจเชิงบารมีและอำนาจอันชอบธรรม ดังแสดงผ่านพระสังข์เทวดาที่หมดบุญจากสวรรค์ ลงมาเกิดเป็นมนุษย์ โดยมีเป้าหมายเพื่อบำเพ็ญบุญบารมี ในนิทานเรื่องสุวรรณสังขชาดก พระสังข์คือ พระโพธิสัตว์ที่จุติลงมาเกิดในครรภ์มเหสีเอก เพื่อสั่งสมบารมี อันจะได้เกิดเป็นพระพุทธเจ้า การแสวงบารมีต้องเผชิญกับวิบากกรรมต่าง ๆ ทั้งจากการกำบังกายในรูปหอยสังข์และเงาะที่ผิดแผกคนทั่วไป แต่ด้วยภพภูมิเดิมมาจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พระสังข์จึงมีอำนาจและอิทธิฤทธิ์เหนือมนุษย์ทั่วไป ในขณะที่เผชิญวิบากกรรมมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นเทวดาอารักษ์และอมมนุษย์คือนาคและยักษ์ อุปถัมภ์คำจุน การเผชิญวิบากกรรมสื่อถึงค่านิยมในการประกอบคุณงามความดีด้วยความอดทนและอดกลั้น การขัดใช้กรรมสื่อถึงการให้และการรับผลแห่งวิบากกรรม หากหมดเคราะห์กรรมเมื่อใดก็จะถึงพร้อมด้วยอำนาจเชิงบารมีและสิทธิอำนาจอันชอบธรรม คิดนี้เป็นคติทางพระพุทธศาสนาที่ประกอบสร้างเป็นชนบของชาดก ดังเห็นได้อย่างชัดเจนในมหาเวสสันดรชาดก เป็นต้นความสัมพันธ์ของอำนาจดังกล่าวนี้สอดคล้องกับทัศนะของแมกซ์ เวเบอร์ ที่เห็นว่าอำนาจอันชอบธรรมของกษัตริย์นั้น เป็นอำนาจเชิงบารมีที่เกิดจากการสืบสายโลหิตและจากอำนาจปาฏิหาริย์ (Coser, 2004, p. 34)

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า อำนาจเชิงบารมี สิทธิอำนาจและอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นเครือข่ายกัน ต่างให้และรับผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน โดยมีความเชื่อความศรัทธาเป็นกลไกที่สร้างความยิ่งใหญ่ให้แก่อำนาจทั้งสาม เพียงแต่อำนาจดังกล่าวต่างอยู่คนละพื้นที่ แต่ก็ผสมผสานและช่วยเหลือกัน พระสังข์เป็นเทวดาที่จุติมาปฏิสนธิในครรภ์ของชนชั้นกษัตริย์และต่อมาได้เป็นกษัตริย์ แม้สถานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะเหนือธรรมชาติ

และเหนือกว่ามนุษย์ แต่ก็มีลำดับชั้นที่สูงส่งเหมือนกัน กล่าวคือ ในขณะที่เทวดาครองพื้นที่ในสวรรค์ กษัตริย์ก็ครองครองพื้นที่ในโลกมนุษย์ เทวดาเป็นผู้ให้มนุษย์ได้รับพรตามปรารถนา อีกทั้งให้ความช่วยเหลือผู้กระทำผิดที่ต้องประสบเคราะห์กรรม โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเพิ่มพูนบุญบารมี ซึ่งเท่ากับได้ครอบครองอำนาจเหนือมวลมนุษย์ด้วยความศรัทธา

การให้และการรับของอำนาจเชิงบารมี สิทธิอำนาจและอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ล้วนแสดงถึง “การครองอำนาจนา” ของปิตาธิปไตย อันเป็นอำนาจที่สืบทอดตามประเพณีกันมาแต่บรรพกาล โดยให้คุณค่าวัฒนธรรมด้านค่านิยมความเชื่อ ในการกำหนดขนบธรรมเนียมประเพณีและแนววิถีชีวิตของคนในสังคมยุคนั้น ๆ นอกจากนี้ยังค้นพบว่า ในบทละครนอกเรื่องสังข์ทองนั้น อำนาจการให้และการรับดังกล่าวได้ครอบครองพื้นที่ที่ครอบคร้ว โดยเฉพาะการครองคู่และพื้นที่อำนาจ ในการปกครองคือสถาบันกษัตริย์ แม้จะใช้ความรักความผูกพันในระบบเครือญาติ เช่น สามีกับภรรยา บุพการีกับบุตร และพี่กับน้อง หรือความภักดีระหว่างบ่าวกับนาย และกษัตริย์กับราษฎรก็ตาม แต่ก็ตั้งอยู่บนพื้นฐานของผลประโยชน์ในการให้และการรับเสมอ

อำนาจการให้และการรับในตัวบทละครนอกเรื่องสังข์ทองถูกกำหนดด้วยวาทกรรมในสังคมที่ตัวบทละครนอกเกิดขึ้น ซึ่งสังคมในตัวบทละครนอกเรื่องสังข์ทองทั้งฉบับสมัยอยุธยา และฉบับพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย แห่งกรุงรัตนโกสินทร์นั้น เป็นสังคมที่ชายชนชั้นสูงเป็นชนชั้นนำที่มีอำนาจเหนือชนชั้นอื่น ๆ นอกจากนี้ กลุ่มชนชั้นนำยังเป็นศูนย์รวมในการประพันธ์ตัวบทวรรณคดี ดังนั้นจึงได้แทรกซึมเติมเต็มความคิดและได้ต่อยอดผ่านตัวบทวรรณคดีอีกหลายเรื่อง ซึ่งเป็นวิธีการที่กำหนดความจริงในสังคมขึ้นมา โดยผ่านการครอบงำทางวาทกรรมของชนชั้นนำ ฉะนั้นการปิดกั้นทางความคิดด้วยการผลิตวาทกรรมชุดเดียวกันซ้ำ ๆ เป็นเวลานาน จึงทำให้ความรู้เหล่านั้นยังรากลึกเข้าไปในระบบความคิดจนกลายเป็นลักษณะเฉพาะของคนในสังคมนั้น นอกจากนี้ อำนาจ ความรู้และความจริงยังมีเป้าหมายเพื่อควบคุมและยึดครองผลประโยชน์ต่าง ๆ แห่งอำนาจ ทั้งการปกครอง การครอบครองทรัพยากรต่าง ๆ ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า อำนาจกับการให้และการรับสัมพันธ์กันโดยเป็นเครือข่ายกัน ในขณะที่วาทกรรมการให้และการรับสามารถมีอยู่ได้เพราะอำนาจ การมีอยู่ในเชิงประจักษ์ของอำนาจก็ขึ้นอยู่กับการให้และการรับด้วยเช่นกัน

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบอำนาจกับการให้และการรับในวรรณคดีและวรรณกรรมของอาเซียน
2. ควรมีการศึกษาสัมพันธ์บทอำนาจกับการให้และการรับในวรรณกรรมร่วมสมัย

References

- Anantasant, S. (1972). *The Ayudhaya Lakhon Nok Manuscripts*. (Master's thesis). Chulalongkorn University, Bangkok.
- Boonkachorn, T. (2010). *In the Light of Comparative Literature (Comparative Literature: Paradigms and Methods)*. Bangkok: Chulalongkorn University.
- Chabang-bon, J. (2005). *Sang Thong (Cartoon Version)*. Bangkok: Sky Books.
- Chaithong, W. (2010). *Antonio Gramsci: Cultural Marxism and Superstructure Study*. Retrieved October 14, 2019, from <https://armworawit.wordpress.com/2013/11/28>
- Chatranatra, B. (1975). *Lakhon Nok by King Rama II: A Critical Study*. (Master's thesis). Chulalongkorn University, Bangkok.
- Chitchamnong, D., Ruengruglikit, C. and Sujjapan, R. (1989). *Thor Mai Nai Sai Nam: 200 Years of Thai Literary Criticism [History of Thai Literary Criticism from 1782 to 1982]*. Bangkok: Ponpankarn pim.
- Coser, Lewis A. (2004). *Sociological Theories: Max Weber [Masters of Sociological Thought: Ideas in Historical and Social Context]*. In A. Korsiporn, (Trans.). Bangkok: Thammasat University.
- Duang-Wiset, N. (n.d.). *The Glossary of Anthropology: Power*. Retrieved October 11, 2019 from <https://www.sacor.th/databases/anthropology-concepts/glossary/116>
- Fine Arts Department. (2002a). *Lakhon Nork Plays by King Rama II*. (10th ed.) Bangkok: Sinlapabanna khan.
- . (2002b). *Literature of the Ayutthaya Period Vol 3*. (2nd ed.) Bangkok: Fine Arts Department.

- Khrrer-thong, P. (2015). *The Hidden Meaning in Literature*. Bangkok: Aan Krumram, P. (2011). *Humour in Sang Thong the Drama Composed by King Rama II*. (Master's thesis). Srinakharinwirot University, Bangkok.
- Mahavarakorn, S. (2004). *The Transformation of Sang Thong*. Research Report, Srinakharinwirot University, Bangkok.
- Mahavarakorn, S., & Yenbuttra, P. (2017, July). Supplementary Reading Book of Lakhon Nok "Sang Thong" for Chinese Students. *Journal of Thai Studies*. 13(2), 51-72.
- Naklai, A. (2016). *The Ugly Characters in Thai Literature*. (Master's thesis). Silpakorn University, Nakhon Pathom.
- Na Nakhon, P. (2002). *History of Thai Literature*. (13th ed.) Bangkok: Thai Watana Panich.
- Office of Basic Education Commission Ministry of Education. (2011). *Thai Language Textbook Serial: Language for Life and Dramatization of Literature for Prathom Suksa 5 Level*. (2nd ed.) Bangkok: Academic and Standard Education Division.
- Panya, W. and Vivattanaseth, P. (2017, April). Figurative Rhetoric Style in Lakorn Nok, Authored by King Buddhaloetlanapalai. *Journal of Education Khon Kaen University (Graduate Studies Research)*. 11(2), 197-204.
- Phalapiromya, R. (1977). *An Analytical Study of Sang Thong*. (Master's thesis). Chulalongkorn University, Bangkok.
- Pilannowad, O. (2011). *Discourse Analysis Frameworks and Thai Cases*. Bangkok: Chulalongkorn University.
- Pooyongyuth, K. (n.d.). *From Weber's Concept of Charismatic Authority to the Javanese and Authority Charismatic Leader of Thai Politics after 1997 Asian Financial Crisis*. Retrieved October 20, 2019, from [https:// www.academia.edu/11302608](https://www.academia.edu/11302608)

- Prachakul, N. (2015). Prelude. *From Les Corps Dociles*. In T. Phokkhatham, (Trans.). Bangkok: Khop-Fai.
- Raod-art, P. (2012, February). Intertextuality from Folk Tale to Television Cartoon and Folk Serial: A Case of “Sungtong”. *JC Journal*. 4(2), 46-72.
- Royal Institute. (2003). *Royal Institute Dictionary 1999*. Bangkok: Nanmeebooks.
- Saeng-arunchalermasuk, S. (2018, May). Phra Sang: The Hero’s Journey. *Journal of Humanities and Social Science Surattthani Rajabhat University*. 10(2), 185-206.
- Suwanpratest, O. (2017, June). The Assumption of the Origin of the Thai Folktale “Sang Thong”. *Chophayom Journal*. 28(2), 13-24.
- Thai PBS. (Producer). (2016). *Classic Thai Film: Sang Thong*. [Television series episode]. Retrieved October, 14, 2019 from <https://programthaipbs.or.th/ClassicThaiFilm/episodes/41068>
- Vajirayana. (n.d.). *Lakhorn Nork “Sang Thong”*. Retrieved October 14, 2019, from <https://vajirayana.org/BotLakhornNorkSangThong>
- Wonglakorn, J. (2018, January). The Biopower in Michel Foucault’s Thought. *Panidhana: Journal of Philosophy and Religion*. 14(1), 135-162.